

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності

На правах рукопису

ПОЛІЩУК ВІТАЛІЙ СЕРГІЙОВИЧ

**МУЗЕЇ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЯК ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ**

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
за освітньо-професійною програмою
«Музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм»
спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Гаврилюк Світлана Віталіївна

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності

від ____ 2024 р.

Завідувач кафедри

проф. Гаврилюк С. В. _____

АНОТАЦІЯ

Поліщук В. С. Музеї Рівненської області як об'єкти культурного туризму. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024.

У кваліфікаційній роботі розглядається роль і значимість музейних закладів України як об'єктів культурного туризму. Реалізація покладених на музеї функцій, зокрема, популяризація власних експозицій і фондкових зібрань, здійснюється через залучення музеїв до туристичної інфраструктури, що має значний вплив на формування туристичної привабливості країни і кожного її регіону у тому числі. Звернена увага на шляхи і форми взаємодії музеїв із туристичними організаціями в Україні, на прикладі музеїв Рівненської області характеризується їх місце у розвитку культурного туризму.

У магістерській роботі підкреслено, що активне включення музеїв у культурно-туристичний бізнес сприятливо відбиватиметься на становищі музеїв України, сприятиме їх подальшому розвитку і вдосконаленню. Наводяться приклади здобутків Рівненського обласного краєзнавчого музею, інших музейних закладів Рівненщини щодо формування їх привабливості і зростання ролі у сфері культурного туризму. Підкреслено, що особливо впливає на формування зацікавленості музеями з боку туристів, залучає нову аудиторію, позитивно відображається на формуванні іміджу краю, задовольняє культурні, духовні та соціальні потреби відвідувачів використання музеями новітніх форм роботи, зокрема, інтерактивних технологій.

Розглядаються перспективи залучення музеїв Рівненської області до сфери культурного туризму насамперед через удосконалення музейної мережі області, розробку та впровадження нових туристичних маршрутів. Окреслені проблеми, які вирішують музеї Рівненщини у XXI ст. щодо посилення їх значущості як об'єктів культурного туризму.

Ключові слова: Рівненська область, музей, культурний туризм, туристична організація, туристичний маршрут, музейна мережа.

ANNOTATION

Polishchuk V. S. Museums of Rivne Region as Objects of Cultural Tourism. Qualification Thesis in Manuscript Form. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024.

This qualification thesis examines the role and significance of Ukrainian museum institutions as objects of cultural tourism. The implementation of museums' functions, particularly the promotion of their exhibitions and collections, is realized through their integration into the tourism infrastructure. This process has a significant impact on shaping the tourism appeal of the country and its individual regions. Attention is given to the methods and forms of interaction between museums and tourism organizations in Ukraine, with a focus on the museums of the Rivne region, which are characterized by their contribution to the development of cultural tourism.

The thesis emphasizes that the active inclusion of museums in the cultural tourism sector will positively influence the standing of Ukrainian museums and foster their further development and improvement. Examples from the Rivne Regional Museum of Local Lore and other museum institutions in the Rivne region are presented, illustrating their achievements in enhancing their attractiveness and increasing their role in cultural tourism. The study highlights the particular importance of modern forms of museum work, including interactive technologies, in attracting new audiences, meeting the cultural, spiritual, and social needs of visitors, and positively contributing to the region's image.

The thesis explores prospects for involving museums of the Rivne region in cultural tourism, primarily through improving the regional museum network and developing new tourist routes. Challenges faced by Rivne museums in the 21st century in strengthening their significance as objects of cultural tourism are outlined.

Keywords: Rivne region, museum, cultural tourism, tourism organization, tourist route, museum network.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Стан наукового вивчення теми.....	8
1.2. Джерела і методологічні засади роботи.....	14
РОЗДІЛ 2. ВКЛЮЧЕННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ У СФЕРУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	
2.1. Взаємодія музейних закладів і туристичних організацій в Україні та світі.....	21
2.2. Музеї Рівненщини як складова туристичних маршрутів.....	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ МУЗЕЇВ ОБЛАСТІ ДО КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	
3.1. Удосконалення музейної мережі та включення музеїв у сферу культурного туризму.....	44
3.2. Організація нових маршрутів.....	60
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасному світі культурний туризм відіграє важливу роль у розвитку регіонів, сприяючи збереженню та популяризації культурної спадщини. Музейні заклади виступають невід'ємною частиною культурного туризму, надаючи можливість не лише ознайомитися з історичними, художніми, природничими, етнографічними експонатами, але й глибше пізнати культуру та традиції регіону. В Україні, зокрема, в Рівненській області, музеї мають значний потенціал для залучення туристів, однак їхній внесок у розвиток туристичної галузі все ще залишається недостатньо вивченим. Недосконалість взаємодії музейних закладів з туристичними організаціями та відсутність інноваційних підходів до організації музейної справи часто стримують розвиток культурного туризму.

Дослідження музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму є вкрай актуальним у контексті розвитку регіональної економіки та збереження культурної спадщини. Успішна реалізація потенціалу музейних закладів сприяє не лише збагаченню культурного життя регіону, але й збільшенню туристичних потоків, що має позитивний вплив на економіку області. Актуальність теми дослідження полягає в необхідності критичного аналізу існуючих підходів до використання музеїв у культурному туризмі та виявленні можливостей їхнього вдосконалення. Сучасні тенденції розвитку туризму вимагають від музейних закладів інноваційних підходів, інтерактивності та адаптації до потреб різних категорій туристів, що потребує детального наукового осмислення, визначення перспектив такої роботи.

Наукова актуальність теми магістерської роботи зумовлена тим, що на сьогодні відсутнє ґрунтовне узагальнююче дослідження, присвячене комплексному аналізу ролі і місця музеїв Рівненщини у сфері культурного туризму, визначенню сильних і слабких сторін взаємодії музеїв і туристичних організацій, окресленню перспектив такої подальшої діяльності.

Мета дослідження полягає в оцінці потенціалу музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- провести аналіз наукових праць та джерел, що висвітлюють питання музейної справи і культурного туризму в Україні;
- дослідити взаємодію музейних закладів Рівненської області з туристичними організаціями;
- оцінити наявні туристичні маршрути з відвідуванням музеїв області та визначити можливості їхнього вдосконалення;
- розробити рекомендації щодо створення нових музейних закладів та маршрутів, що сприятимуть залученню туристів до Рівненської області.

Об'єктом дослідження є музейно-туристична справа у Рівненській області впродовж кінця 1990-х років – першої чверті XXI ст. як складник загальноукраїнських музейництва та туризму.

Предметом дослідження виступає діяльність музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в комплексному аналізі потенціалу музейних закладів Рівненської області як об'єктів культурного туризму, системному аналізі взаємодії музеїв з туристичними організаціями та визначенні і оцінці їхнього впливу на розвиток культурного туризму в регіоні. Крім того, проаналізовано досвід залучення туристів до музеїв області, узагальнено існуючі наукові підходи до висвітлення нових аспектів цієї проблематики у науковій літературі. Особливий акцент зроблено на аналізі перспектив розвитку музейних закладів як ключових елементів у формуванні культурних туристичних маршрутів. Це дозволить окреслити нові напрями використання музеїв Рівненської області як важливих об'єктів туристичної інфраструктури.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використовувалися такі методи як: аналіз та синтез джерел, соціологічне опитування, історичний метод, картографічний метод,

порівняльний аналіз, метод експертних оцінок. Ці методи забезпечили комплексний підхід до дослідження та дозволили отримати об'єктивні результати, які мають теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку культурного туризму в Рівненській області.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування для розробки нових туристичних маршрутів та вдосконалення існуючих, що включають відвідування музейних закладів Рівненської області. Рекомендації, сформульовані на основі проведеного дослідження, можуть бути використані як музейними установами, так і туристичними організаціями для активізації культурного туризму в регіоні. Отримані результати також можуть сприяти вдосконаленню стратегії розвитку культурної інфраструктури Рівненської області, що позитивно вплине на збереження та популяризацію її культурної спадщини, а також на розвиток туристичної індустрії загалом.

Матеріали кваліфікаційної роботи стануть у нагоді при підготовці навчальних занять із здобувачами вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 027 «Музезнавство, пам'яткознавство», у роботі з учнівською молоддю.

Апробація результатів та публікації. Автор випускної кваліфікаційної роботи взяв участь у XVIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 14-15 травня 2024 р.) та III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Альтернативний туризм» (м. Львів, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, 17-18 жовтня 2024 р.). У межах цих заходів було опубліковано тези автора на тему «Музеї Рівненської області як об'єкти культурного туризму», а також отримано сертифікати учасника.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукового вивчення теми

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи нами була залучена різноманітна наукова література. Це насамперед монографії і статті, які прямо або опосередковано торкаються досліджуваної теми.

Наявні публікації з теми поділені на певні тематичні групи. Насамперед це праці, які висвітлюють діяльність музейних закладів в Україні та світі в останні три десятиліття, у тому числі у Рівненській області. До іншої групи віднесені дослідження, що стосуються функціонування туристичної галузі, видів туризму, культурного туризму зокрема, туристичних маршрутів, які розробляються або вже практикуються. У межах третьої групи праць подається матеріал про місце музеїв України, у тому числі музейних закладів Рівненської області, серед національних і міжнародних туристичних маршрутів, вивчається роль музеїв як об'єктів культурного туризму. Детальне вивчення та характеристика наявних наукових праць дали змогу узагальнити напрацювання в основному вітчизняних вчених і з'ясувати теми, які потребують нині особливої уваги та подальшого вивчення.

До першої групи наукових робіт віднесені праці про діяльність музеїв загалом та музейних закладів Рівненської області зокрема. Про засади музейної справи, місце музеїв України у житті соціуму мова йде у навчальних посібниках [64; 47], дослідженні за редакцією М. Костриці [31], монографії і статтях Р. Маньковської [36; 37], статтях С. Гаврилюк [16; 13], С. Гаврилюк і В. Надольської [17].

Особливу увагу серед цих досліджень привертає монографія авторства Р. Маньковської «Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть» [36]. Проблеми, до яких звертається авторка, стосуються

теоретичних і практичних питань роботи музеїв України, історичних аспектів розвитку музейної справи в українських землях у ХХ – на початку ХХІ ст. Враховуючи сучасні тенденції світової музеології, авторка обґрунтовує їх на прикладі досвіду українських музеїв. Актуальною для музейної галузі країни є теза Р. Маньковської про можливість музею не лише зберігати досягнення людства та втілювати їх у суспільний простір, а й впливати на нього через формування суспільної свідомості.

Р. Маньковська підкреслює, що українському суспільству, яке конче потребує духовного оновлення і перезавантаження, варто налагоджувати тісні взаємини відносини з музеями, звертатися до витоків української державності і культури. При цьому дослідниця підкреслює, що нинішні вітчизняні музеї уже розпочали такий шлях через удосконалення маркетингових стратегій і загалом готові до такого суспільного діалогу. Робота нинішніх українських музеїв має бути націлена на відвідувача, тому потрібно постійно реагувати на виклики часу, застосовувати в діяльності новітні інтерактивні технології, мотивувати потенційного відвідувача до того, аби прийти у музей. Спостерігається трансформація і оновлення типів музеїв на початку ХХІ ст., помітними стають тенденції активної громадської участі у розвитку музейної справи [36, с. 174–175, 179–188, 191–198].

Наявні публікації, які висвітлюють інноваційні підходи у діяльності музеїв України та світу [68; 73; 65; 48; 38; 63]. Так, у статті К. Смаглій мова йде про підсумки проведення у 2013 р. Європейським музейним форумом конкурсу «Найкращий музей Європи». Проілюстровано, що його переможець – музей історії транспорту та подорожей Ріверсайд у Глазго (Шотландія) – досяг успіху завдяки створенню інтерактивної експозиції [68, с. 82–84].

Публікація Т. Яцечко-Блаженко та І. Рудянина висвітлює роль інтерактивних технологій у діяльності окремих музеїв Європи та США на початку ХХІ ст. Так, у ній наводиться приклад Музею Коперника у Варшаві, який нині входить до когорти найсучасніших в інтерактивному відношенні

музеїв. Він являє собою кілька наукових станцій, в яких відвідувачі самостійно можуть знайомитися з науками і проводити експерименти [73].

Історія музейної справи в Україні, зокрема, її теорія, події та персоналії, подається у навчальному посібнику В. Надольської [47]. Дослідниця акцентує увагу на найбільш вживаних термінах в теорії і практиці музейної справи, дає їх визначення, коротко характеризує, окреслює чимало актуальних питань, пов'язаних з діяльністю музеїв. Публікація В. Надольської, вміщена у «Волинському музейному віснику» (2016 р.), стосується традицій та інновацій музеїв Волинської області у представленні музейної інформації відвідувачам [48]. Стаття А. Марків аналізує стан і особливості використання інноваційних технологій музеями і історико-культурними заповідниками [38].

Публікації означеного змісту можна вважати своєрідним науковим підґрунтям, яке дозволяє зрозуміти загальні тенденції розвитку світового і вітчизняного музейництва.

До наступних двох груп праць віднесені публікації, які стосуються галузі туризму, а також ролі музеїв у розвитку культурного туризму. Наявна історіографія подає характеристику туристичної галузі загалом в Україні та світі, рекреаційних ресурсів [3; 29], особливостей культурного туризму як різновиду туристичної галузі [4; 53; 18; 30; 32], музейного туризму [35; 34; 23], взаємодії культури і туризму [5; 10; 22; 70]. Праці висвітлюють також роль туризму у представленні та розвитку різних регіонів України [71; 26]. У цьому контексті необхідно виділити і праці про Рівненську область як особливий регіон, її туристично-рекреаційні можливості, що передбачають використання надбань сфери культури, у тому числі напрацювань музейних закладів [6; 7; 72; 9].

Низка праць подає характеристику різновидів туризму, розкриває змістове наповнення терміну «культурний туризм». Аналізується значення культурного туризму як вагомого чинника формування національної ідентичності та гідності, збереження та популяризації національної культурної спадщини. Окремі дослідники розкривають тему стану та перспектив розвитку культурного та інших

видів туризму в різних регіонах України, місця музеїв у системі культурного туризму. У працях підкреслюється, що туристична сфера щорічно приваблює все більше відвідувачів. І в структурі туристичної сфери вагому роль відіграють музеї як носії пізнавальної та культурної інформації. Адже відомо, що в музеях зібрано і зберігається усе те, що є гордістю кожної країни, її регіону, і що для туристів є досить важливим.

Так, при підготовці магістерської роботи стали у нагоді статті С. Гаврилук [16; 15; 13; 14]. У них висвітлюється тема музеїв Волинської області як привабливих туристичних об'єктів, аналізуються кроки наукових співробітників щодо упровадження інноваційних технологій у фондову, експозиційну і виставкову діяльність [15]. В іншій статті дослідниці окреслюються перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. Авторка підкреслює, що ці питання набули сьогодні особливої актуальності. Вона наводить приклади здобутків американських, європейських та українських музеїв у сфері культурного туризму, підкреслює, що активне включення музеїв у культурно-туристичний бізнес сприятливо відбивається на подальшому розвитку і перспективах становищі музеї [16].

Побачили світ і публікації, де розглядаються музеї у системі туристичних маршрутів Україною. Здобутком публікацій слід вважати показ проблем та перспектив розвитку співпраці музеїв, туристичних підприємств, екскурсійних організацій області у справі підвищення туристичної привабливості Рівненщини [2; 1; 11; 55]. Так, автор О. Перець на прикладі діяльності Радивилівського районного історичного музею демонструє нові форми роботи, обґрунтовує важливість музею як культурного феномену, як вагомого центру актуалізації історії та пам'яток, який приваблює туристів [55].

Складовою історіографії кваліфікаційної роботи є матеріали наукових конференцій різних рівнів: міжнародних, всеукраїнських, регіональних [71; 72; 39, ін.]. На основі проведених музеями Рівненщини наукових конференцій видаються наукові збірники, на сторінках яких знаходимо публікації щодо участі музейних закладів області та й України загалом у сфері культурного туризму [49]. В опублікованих статтях і тезах наголошується, що за роки незалежності в

середовищі музеїв Рівненщини відбулися істотні зміни, зумовлені об'єктивними чинниками, наголошується, що постійна робота над удосконаленням музейної мережі області покликана сприяти розвитку музейництва, ефективному використанню фондів збірок для популяризації української культурної спадщини [16; 27].

Матеріали статей висвітлюють різні форми роботи Рівненського обласного краєзнавчого музею – провідного музейного закладу області [6; 72], інформують про нові напрями і форми роботи музеїв області [6; 7; 27]. На тлі розповіді про минувшину і сучасність краю увага звертається на внесок засновників музейних закладів, їх керівників, наукових співробітників у діяльність цих закладів, експозиційну, фондову, виставкову, освітню роботу, заходи щодо перебудови діяльності згідно новітніх вимог музейної справи для активнішого залучення відвідувачів, у тому числі українських і зарубіжних туристів. У низці досліджень розповідається про інтерактивні екскурсії та майстер-класи, які проводяться у музеях Рівненської області як ефективна форма роботи з музейною аудиторією, зокрема, з молоддю.

У 2014 р. побачив світ бібліографічний покажчик «Музейні фахівці Рівненщини», який дав змогу ознайомитися з доробком наукових співробітників музеїв області, у тому числі щодо формування туристичної привабливості регіону [45]. Було використано також «Словник-довідник термінології музейництва», опублікований у 2012 р. [67].

Вагому інформацію з досліджуваної теми подають матеріали, опубліковані у соціальних мережах [8; 11; 12; 25, ін.]. Тут журналісти і краєзнавці подають інформацію про заходи, які проводять музеї, привертають увагу до експозицій та виставок, які радять відвідати. Такі відомості дають змогу ознайомитися з численними фактами культурно-освітньої роботи музеїв, наголошують на впровадженні інновацій у музейну справу, на особливостях впровадження міжнародного досвіду. При цьому звертається увага і на відвідуваність, на категорії туристів, яких цікавлять музеї. Можемо зробити висновок, що і Рівненський обласний краєзнавчий музей, і музеї області ведуть відповідну

статистку відвідуваності, впроваджують методи музейної педагогіки і соціології, що допомагає у роботі орієнтуватися на різні вікові категорії відвідувачів і вивчати попит на певні заходи.

При написанні магістерської роботи відбувалося звернення й до окремих досліджень, що з'явилися у зарубіжній історіографії. Їх матеріал використовувався головним чином для кращого розуміння зміни моделі сучасного музею, в основу діяльності якого сьогодні ставиться не музейний предмет із його властивостями, а втягнута у сферу діяльності музею – у тому числі за сприяння туризму – людина з властивими їй соціокультурними, психологічними та віковими особливостями.

Таким чином, проаналізувавши наявну наукову літературу з теми, відзначимо суттєві здобутки в її історіографічному висвітленні. Колективні та індивідуальні монографії і статті, навчальні посібники, статті у збірниках, підготовлених за матеріалами наукових конференцій, піднімають чимало актуальних проблем сучасного музейництва, аналізують роль і місце музейних закладів України і світу у культурній галузі життя суспільства, аналізують запитальність музеїв у сфері культурного туризму.

Разом з тим тема й надалі залишається малодослідженою. Ґрунтовного висвітлення потребують такі її аспекти, як удосконалення співпраці музейних закладів і структур, що займаються організацією заходів у сфері культурного туризму, розробка за участі музейних співробітників спеціалізованих туристичних маршрутів, які включають обов'язкове відвідування музейних закладів. Необхідним було б подальше узагальнення питання, як музеї Рівненської області втілюють новітні технології у власну діяльність для посилення привабливості туристів (вітчизняних і закордонних), розробка дієвих рекомендацій щодо створення нових потенційно цікавих музейних закладів, які б значно поживали участь музеїв Рівненщини у галузі культурного туризму. Тобто, існує нагальна потреба подальшої розробки теми для окреслення вагомих місця і ролі музеїв Рівненської області як об'єктів сучасного культурного туризму.

1.2. Джерела і методологічні засади роботи

Підготовка магістерської роботи здійснювалося із залученням цілої низки джерел, які дозволили глибоко вивчити і проаналізувати чимало питань теми, сформувані відповідні рекомендації.

Серед опублікованих джерел слід виділити публікації документів і матеріалів. Тут помітне місце посідають нормативно-правові акти, що стосуються організації музейної справи, туристичної діяльності, піднесення їх ролі у національно-патріотичному, культурному та духовному вихованні українців. Це закони і підзаконні акти, прийняті у середині 1990-х – у першій чверті XXI ст. як нормативно-правові документи незалежної України. Зокрема, розвиток музейної справи регламентують Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. [61], Положення про Музейний фонд України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р. [59], ін. Про піднесення ролі туризму у національно-патріотичному, духовному та культурному вихованні української нації, його економічному значенні для держави і суспільства мова йде в Законі України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. [62].

Вагомим джерелом послужив перелік музеїв, в яких зберігаються колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України (Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р.) [54]. Джерелом стали і накази профільного міністерства – Міністерства культури України (нині носить назву Міністерство культури та стратегічних комунікацій), а також Міністерства освіти і науки України [57].

Джерелом послужив збірник документів «Туристична діяльність. Нормативна база», впорядкований у 2005 р. [69].

При пошуку та використанні публікацій документів і матеріалів першочергова увага зверталася на ті з них, які регламентують нормативно-правову діяльність щодо організації музейної роботи на Рівненщині. Це, зокрема, Стратегія розвитку Рівненського обласного

краєзнавчого музею [46], яка унормовує основні напрями діяльності музею, форми його роботи та окреслює чіткі перспективи на найближчі роки.

Важливою інформацією вирізняються матеріали сайтів музейних закладів Рівненщини [25; 33; 19; 21; 41; 42; 58; 60], а також цифровий путівник «Рівненщина туристична» [20; 24; 28; 40; 43; 50; 56; 66; 76]. Тут зафіксовано нові надходження музейних предметів, результати діяльності окремих відділів, проведену науково-дослідницьку, експозиційно-виставкову, культурно-освітню роботу, відвідуваність музею, заходи щодо збереження та популяризації наявних пам'яток, маркетингові стратегії тощо. Дані із сайтів музеїв, підготовлені науковими співробітниками, рекламують найважливіші події в діяльності закладів, популяризують найцікавіші артефакти, привертаючи увагу потенційних відвідувачів.

Перелік використаних джерел доповнюють друковані статистичні матеріали та відомості, отримані з мережі Інтернет. Вони подають кількісні дані про чисельність музейних закладів Рівненської області, їх функціонування, розвиток туризму у Єврореєні «Буг» у 2000-х рр. тощо. Таким чином, використання наявної у джерелах інформації дало змогу охарактеризувати основні аспекти, пов'язані із визначенням місця і ролі музейних закладів Рівненської області як об'єктів культурного туризму, вирішити поставлені у магістерській роботі завдання.

Висвітлення теми спиралося на застосування відповідних наукових принципів та методологічного інструментарію. Теоретико-методологічною основою роботи стали принципи діалектизму, об'єктивності, історизму, всебічності, конкретності при висвітленні подій, фактів та явищ. На підставі застосування діалектичного принципу прослідковано, як у зв'язку з наявними у галузі світового музейництва суспільно-культурними реаліями впродовж другої половини 1990-х років – першої чверті XXI ст. у Рівненській області відбувався якісний розвиток музейної справи. Діалектичний принцип дозволив вивчити причинно-наслідкові зв'язки, суперечність між сутністю та явищем, змістом і формою, дав змогу розглянути взаємозумовлені процеси в діяльності музейної

мережі області й сфери культурного туризму – складників загальноукраїнських музейництва та туристичної галузі.

Відповідно до принципу об'єктивності вдалося усвідомити й проаналізувати видозміни у функціонуванні музеїв Рівненщини як об'єкту пізнання й дії. Музеї розглядалися у відповідному соціополітичному та культурно-туристичному контексті, в рамках визначених світоглядних орієнтирів та ментальних впливів українського середовища. Принцип об'єктивності дав змогу висвітлити взаємозв'язки сучасних музеїв Рівненської області та сфери туризму, охарактеризувати здобутки і проблеми у їх діяльності, виокремити сприятливі і несприятливі обставини, які впливали на означений процес на регіональному рівні.

Одним із визначальних принципів при підготовці кваліфікаційної роботи став принцип історизму. Він дозволив розглянути означене явище в аспекті його появи, розвитку та видозмін, дослідити розгортання процесів, подій і явищ у хронологічній послідовності, зрозуміти певні закономірності і суперечності.

Принцип всебічності дав змогу у комплексі розглянути кожну із сторін досліджуваного предмета; здійснити пізнання в єдності різних аспектів; вирізнити сутність предмета. Принцип конкретності дозволив відтворити досліджуване явище як ціле, в якому відбивається загальне; врахувати умови місця, часу й інші обставини, що впливали на предмет; виявити специфічний механізм взаємозв'язку загального й одиничного; розглянути музеї Рівненської області як складову туристичної інфраструктури краю та України загалом.

Показ місця і ролі музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму неможливий без застосування систематичного й належного міждисциплінарного підходу на межі таких наук, як історія, археологія, музеєзнавство, туризмознавство тощо. Тому вирішення завдань магістерської роботи відбувалося за допомогою поєднання загальнонаукових, спеціальних історичних та музеєзнавчих методів дослідження. З-поміж загальнонаукових використовувалися методи аналізу і синтезу, системно-аналітичний, функціонального аналізу, структурно-системний, класифікації, періодизації.

У ході підготовки роботи використовувалися проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-генетичний, конкретно-історичний методи, які належать до спеціальних історичних методів. Зокрема, за проблемно-хронологічним методом поділено матеріал роботи на вужчі питання (специфіка відносин між музеями та туристичними організаціями у світі та Україні, напрями діяльності волинських музеїв, пов'язані з обслуговуванням туристів), що розглядаються у чіткому хронологічному порядку. Порівняльно-історичний метод дав можливість вивчати події і аналізувати факти роботи музеїв Рівненщини у тісному зв'язку з історичними обставинами, за яких музеї функціонували. Історико-генетичний метод застосовувався при висвітленні динаміки запровадження музейною мережею Рівненщини інновацій, спрямованих на посилення власної привабливості серед туристів. За допомогою конкретно-історичного методу досліджено практичні заходи, які вживало керівництво музеїв при реалізації поставлених завдань. У сукупності спеціальні історичні методи дозволили виявити чітку хронологічну послідовність, рівень та взаємозв'язок різних складників процесу використання музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму.

У науковій роботі застосовано інституційний метод, який дає змогу розглядати музеї Рівненщини як соціальні інституції. Маючи в своїх фондах та експозиціях колекції, що транслюють культурні цінності, музейні заклади беруть дієву участь у формуванні духовної культури українців, українського соціуму загалом. Завдяки цьому музеї виступають вагомими осередками культурно-туристичного життя України, Рівненської області зокрема, вагомим засобом залучення мешканців до пізнання та збереження культурних цінностей.

Вивчення у роботі напрямів і форм діяльності музеїв Рівненщини ґрунтувалося і на застосуванні комунікаційного методу, який трактує музей як специфічну комунікаційну систему. В нинішній час при використанні традиційних, історично сформованих форм роботи з відвідувачами музейні заклади збагачуються водночас новими технологіями збереження, використання, актуалізації культурних надбань людства.

У кваліфікаційній роботі використані поняття (терміни), властиві для характеристики місця і ролі музеїв Рівненщини як об'єктів культурного туризму. До найчастіше вживаних належать наступні:

– музей – 1) науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів і музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини (Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р.) [61]; 2) неприбуткова постійно діюча інституція, яка служить суспільству та його розвитку й для цього збирає, зберігає, досліджує, популяризує та експонує матеріальну і нематеріальну спадщину людства, а також об'єкти довкілля, з метою вивчення, навчання та для естетичного задоволення [47, с. 11–12];

– музейна справа – спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями з метою комплектування, збереження, вивчення й використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури (Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р.) [61];

– музейна мережа – 1) сукупність музеїв чи сукупність конкретних груп музеїв (певного профілю, типу), що формуються цілеспрямовано та діють на певній території; 2) групи музеїв, що належать до одного профілю, типу або підпорядковані одному відомству [47, с. 137–138];

– туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування (Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р.) [62];

– культурний туризм – різновид туризму, пов'язаний з відвіданням історичних, культурних або географічних визначних пам'яток, ознайомленням з культурою того чи іншого етносу, здійсненням культурного обміну, за допомогою якого як туристи, так і місцеві жителі сприймають та пізнають об'єкти культури, а також взаємодіють між собою [75];

– туристична організація (фірма, агентство, бюро) – спеціалізована установа, яка забезпечує підготовку та проведення туристичних подорожей і цим самим сприяє розвитку туризму на національному та міжнародному рівнях [75];

– туристичний (туристично-екскурсійний) маршрут – попередньо спланована туристами або суб'єктом туристичної діяльності подорож, що може охоплювати один чи декілька туристських шляхів і характеризується визначеним порядком пересування туристів через певні географічні пункти [75];

– екскурсія – методично продуманий показ пам'ятних місць, пам'яток історії, культури та природи, музейної експозиції, творів мистецьких галерей тощо, в основі якого лежить аналіз об'єктів (експонатів), які знаходяться перед очима екскурсантів, а також вправна (уміла) розповідь про події, пов'язані з цими об'єктами (експонатами), або про сюжети, які вони відображають [75].

За допомогою названих термінів у роботі розкрито роль і місце музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму.

Можна підсумувати, що опрацьована наукова література засвідчила наявність певного масиву праць, які висвітлюють окремі аспекти заявленої теми дослідження. Водночас на сьогодні відсутнє спеціальне комплексне дослідження, яке б ґрунтовно висвітлювало тему. Потребують подальшого вивчення питання формування привабливості музеїв Рівненської області як об'єктів культурного туризму, застосування ними інновацій, які б посилювали інтерес до музеїв з боку туристів, впровадження інноваційних маркетингових стратегій, оригінальних управлінських рішень, що дозволили б перетворити музейні заклади регіону у своєрідні «туристичні магніти».

Підготовка магістерської роботи відбувалася шляхом залучення опублікованих джерел. Їх можуть доповнити документи з наукових архівів музейних закладів Рівненської області, регіональні програми розвитку туризму, епістолярій, матеріали періодики, опубліковані звіти та інші видання самих музеїв Рівного та області.

Характерною рисою методології дослідження є розгляд теми як міждисциплінарної проблеми. Написання роботи ґрунтувалося на відповідних принципах, залученні й поєднанні загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів дослідження. Це дало змогу загалом достатньою мірою досягти поставлених у магістерській роботі мети і завдань, комплексно висвітлити тему, пов'язану з музеями Рівненщини як вагомими об'єктами культурного туризму.

РОЗДІЛ 2

ВКЛЮЧЕННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ У СФЕРУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

2.1. Взаємодія музейних закладів і туристичних організацій в Україні та світі

Музеї відіграють важливу роль у сучасній туристичній інфраструктурі, особливо в контексті розвитку культурного туризму, що зазнав стрімкого зростання протягом останніх десятиліть. Завдяки своїй функції збереження культурної спадщини, музеї не лише виконують освітню роль, але й є потужними магнітами для туристів, що прагнуть пізнати історію та культуру різних країн. Взаємодія між музеями та туристичними організаціями є ключовим елементом у цьому процесі, оскільки дозволяє залучати нові аудиторії та підвищувати культурну свідомість громадськості. В умовах сучасного світу музеї не просто зберігають артефакти, а стають центрами культурно-освітньої діяльності, де через співпрацю з туристичними агентствами забезпечується взаємовигідне партнерство.

За останні два десятиліття спостерігається значне зростання кількості музеїв у світі: так, у Сполучених Штатах Америки (США) кількість музеїв зросла з 4714 наприкінці XX ст. до 9005 на початку другого десятиліття XXI ст. Такий показник є свідченням підвищеного інтересу до культурної спадщини та її важливості для сучасного суспільства. В Україні з моменту здобуття незалежності також помітне збільшення кількості музеїв – з 225 у 1991 році до 574 у 2017 році, що відображає зростаючий попит на культурний досвід і туристичний інтерес до української історії та культури [63, с. 62].

У багатьох країнах світу музеї давно стали невід'ємною частиною туристичних маршрутів. Наприклад, у США музеї активно співпрацюють з туристичними агентствами, створюючи комплексні тури. Такі програми включають не лише відвідування музейних експозицій, але й огляд культурних

і історичних пам'яток, що дозволяє туристам отримати цілісний та насичений культурний досвід.

У європейських країнах співпраця між музеями та туристичними організаціями також має давні традиції. Так, у Великій Британії досить популярними, особливо серед молоді, є культурно-пізнавальні тури, присвячені літературі та мистецтву, які організуються у співпраці з музеями. Наприклад, маршрути, присвячені життю Вільяма Шекспіра, Джейн Остіна або Чарльза Діккенса, користуються значною популярністю серед туристів, оскільки пропонують не лише можливість ознайомитися з музейними експозиціями, але й зануритися у культурне середовище відповідної епохи [64, с. 131].

Франція та Італія є яскравими прикладами країн, де музеї використовують можливості партнерства з туристичними організаціями для підвищення своєї популярності. Туристичні компанії організують екскурсійні тури до Лувру, музеїв Ватикану, а також менших музеїв, які не завжди мають значні фінансові ресурси для самостійної реклами. Це дозволяє збільшити потік відвідувачів і підвищити інтерес до музеїв, які раніше могли залишатися менш відомими широкій публіці.

В Україні процес співпраці між музеями та туристичними організаціями перебуває на етапі активного розвитку, проте залишається чимало викликів, які потребують вирішення. Однією з ключових проблем є те, що багато музеїв досі не займаються активним просуванням своїх послуг. Вони, здебільшого, покладаються на ініціативу туристичних фірм, замість того, щоб самостійно працювати над маркетингом і рекламою. Це створює певний вакуум у просуванні музейних закладів на туристичному ринку, що обмежує їхню видимість і доступність для широкого кола відвідувачів. Однак, незважаючи на ці труднощі, в Україні вже є приклади успішної співпраці між музеями та туристичними структурами. Одним із таких є туристичні маршрути, як-от «Скарбниці української столиці», що включають відвідування найвизначніших музеїв Києва і дозволяють туристам познайомитися з історією та культурною спадщиною столиці України [64, с. 131].

Іншим важливим проектом є система туристичних маршрутів під назвою «Намисто Славутича». Ця програма охоплює території вздовж річки Дніпро і включає музеї Києва та ще дванадцяти областей України. Вона є вагомим кроком у співпраці між музейними закладами та туристичними агентствами, оскільки дозволяє об'єднати культурні об'єкти у єдиний туристичний продукт. Проект сприяє популяризації культурної спадщини регіону та надає туристам можливість відкрити для себе багатий історичний контекст річки Дніпро та прилеглих територій [51]. Однак, попри успіх цього проекту, багато українських музеїв залишаються поза активним туристичним ринком через слабку маркетингову стратегію та недостатню взаємодію з туристичними структурами. Це часто стає на заваді повноцінному залученню нових відвідувачів і розвитку туристичних програм.

Однією з основних перешкод у розвитку музейного туризму є відстороненість багатьох музеїв від масової аудиторії. Деякі музейні заклади продовжують дотримуватися традиційної академічної моделі, орієнтованої лише на вузьке коло фахівців і дослідників. Вони вважають себе винятково науковими установами і не докладають зусиль для залучення ширшої аудиторії, включно з туристами. Така позиція значно обмежує їхній потенціал, зокрема серед міжнародних туристів, які часто не знають про існування таких музеїв або не вважають їх привабливими для відвідування.

Волинська область є яскравим прикладом регіону, де музеї поступово починають активно використовувати свій потенціал для розвитку культурного туризму. Музейні заклади Волині демонструють інноваційний підхід до співпраці з туристичними структурами, впроваджуючи різні новітні рішення для покращення взаємодії з відвідувачами. Одним із таких нововведень є впровадження віртуальних 3D-екскурсій, які роблять музейні колекції доступними для значно ширшої аудиторії, зокрема для туристів з інших регіонів та країн. Такі екскурсії дозволяють людям, які не можуть особисто відвідати музеї, ознайомитися з їхніми експонатами в онлайн-режимі, що суттєво розширює можливості музеїв залучати нових відвідувачів [26, с. 56].

Одним із ключових об'єктів на туристичних маршрутах Волинської області є Музей Лесі Українки в Колодяжному. Завдяки активній співпраці музею з місцевими туристичними агентствами, кількість відвідувачів значно зросла. Ця співпраця дозволяє пропонувати спеціальні екскурсійні програми, що акцентують увагу на культурній спадщині України та особливій ролі Лесі Українки в її літературному та політичному житті. Такі програми не лише розширюють межі культурного туризму, але й підвищують інтерес до української історії та культури серед туристів.

Ще одним важливим музеєм у Волинській області є Музей історії Луцького братства. Він став першим в Україні музеєм присвяченим окремій братській асоціації. Експозиція його базується на найновіших розробках провідних українських істориків, історичних ілюстраціях та рідкісному архівному матеріалі [48, с. 63]. Також музей активно співпрацює з туристичними компаніями для організації тематичних турів та екскурсій. Наприклад, спеціальні тури, присвячені історії Луцького братства, дозволяють туристам глибше зрозуміти історичний контекст регіону і його значення у розвитку української культури. Такі ініціативи сприяють підвищенню туристичної привабливості музеїв та роблять їх важливими елементами культурно-історичного туризму Волині.

Міжнародний досвід яскраво демонструє, що інтерактивність є одним із ключових чинників успіху сучасних музеїв. Сучасні технології не лише доповнюють експозиції, але й роблять їх більш динамічними та привабливими для відвідувачів. Один із найвідоміших прикладів – Ріверсайд-музей у Глазго, який впровадив метод «усної історії». Цей підхід дозволяє не лише презентувати експонати у традиційному сенсі, але й залучати відвідувачів до активної участі, через інтерактивні панелі та персональні розповіді людей, що пов'язані з експонатами. Така практика робить відвідування музею емоційно насиченим і сприяє кращому сприйняттю матеріалу, завдяки залученню особистих історій [68, с. 82–83].

Інший яскравий приклад – Лондонський музей дизайну, який отримав міжнародне визнання не лише завдяки своїм інноваційним експозиціям, але й через вагомий внесок у соціальну відповідальність. Використання мультимедійних технологій у цьому музеї стало інструментом для залучення широкого кола відвідувачів. За допомогою інтерактивних виставок, відео-презентацій і мобільних додатків, відвідувачі мають можливість взаємодіяти з експонатами, що підвищує їх інтерес і створює нові можливості для пізнання [16, с. 148].

Ці приклади підтверджують, що сучасні технології можуть значно сприяти розвитку культурного туризму, залучаючи нові категорії відвідувачів, зокрема молодь, та розширюючи межі традиційної музейної діяльності. Інтерактивні технології дозволяють музеям не лише зберігати культурну спадщину, але й активно популяризувати її серед туристів, роблячи музейні експозиції доступними та цікавими для різних соціальних і вікових груп.

Україна має значний потенціал для розвитку культурного туризму, проте для його ефективного використання потрібно покращити співпрацю між музеями та туристичними організаціями. Музеям слід активніше застосовувати сучасні маркетингові та управлінські інструменти для підвищення видимості своїх колекцій і послуг. Вкладення в музейну рекламу та просування через туристичні агентства допоможуть зробити ці заклади доступнішими для широкого кола відвідувачів.

Партнерство між музеями та туристичними компаніями має стати ключовим механізмом для ефективного залучення туристів. Спільні ініціативи, такі як розробка спеціалізованих туристичних маршрутів, можуть значно збільшити потік відвідувачів, забезпечивши стабільність і розвиток як музейних закладів, так і туристичної індустрії загалом.

Один із найважливіших кроків для просування культурного туризму в Україні – це створення тематичних туристичних маршрутів. Наприклад, маршрути, присвячені визначним літературним діячам чи історичним подіям, можуть стати потужним інструментом для залучення як внутрішніх, так і

міжнародних туристів. Маршрути, що поєднують історію та культуру регіону з відвідуванням музеїв, надають можливість глибокого пізнання культурної спадщини, а також сприяють розвитку туристичної інфраструктури.

Ефективна взаємодія між музеями та туристичними організаціями є необхідною умовою успішного розвитку культурного туризму як у світі, так і в Україні. Міжнародний досвід демонструє, що сучасні музеї повинні орієнтуватися на інтерактивність, впроваджувати новітні технології та маркетингові стратегії для залучення туристів. В Україні, зокрема у Волинській області, вже є позитивні приклади ефективної співпраці музеїв і туристичних агентств, які сприяють збільшенню кількості відвідувачів і популяризації культурних об'єктів, але цей процес ще потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

Для підвищення ролі музеїв у розвитку культурного туризму необхідно не лише впроваджувати інновації, а й активно залучати музеї до створення туристичних продуктів. Розробка нових маршрутів, що поєднують використання сучасних технологій із культурною спадщиною, дозволить підвищити популярність музеїв серед туристів. Музеї мають стати не лише об'єктами культурного туризму, а й активними його суб'єктами, ініціюючи нові туристичні програми та проекти, що дозволить їм бути інтегрованими у світову туристичну інфраструктуру.

2.2.Музеї Рівненщини як складова туристичних маршрутів

Туристичні маршрути є важливою частиною культурного туризму, оскільки вони створюють системний підхід до ознайомлення з культурною спадщиною певного регіону. Організовані маршрути дозволяють туристам ефективно подорожувати між ключовими об'єктами, що представляють історичну та культурну цінність, одночасно занурюючись у культурне багатство регіону. Завдяки цьому туристи мають змогу відчувати атмосферу

минулого, взаємодіяти з історико-культурними пам'ятками та розширювати своє розуміння національної спадщини.

У контексті Рівненської області, туристичні маршрути відіграють важливу роль у популяризації регіону як центру культурного туризму. Музеї, що є важливими складовими цих маршрутів, слугують осередками збереження історичних цінностей та сприяють інтерактивному зануренню у багатовікову історію Рівненщини. Завдяки значному культурному потенціалу регіон має всі передумови для розвитку культурного туризму, залучення широкої аудиторії відвідувачів та збереження історико-культурної спадщини.

Музеї Рівненської області є важливими елементами туристичних маршрутів, що пропонують відвідувачам не лише огляд унікальних експозицій, але й можливість глибокого занурення у багату історію та культуру регіону. Сьогодні в області функціонує близько шістнадцяти музейних закладів, серед яких Рівненський обласний краєзнавчий музей, Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», Державні історико-культурні заповідники міст Дубно та Острог, Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Етнопарк «Ладомирія» та десять районних музеїв (Березне, Володимирець, Дубровиця, Зарічне, Здолбунів, Корець, Костопіль, Млинів, Радивилів, Сарни). Кожен з цих музеїв комплектує, зберігає та вивчає історичні, мистецькі та природничі матеріали, що пов'язані з минулим і сучасністю краю [45, с. 6].

Історія музейної справи в Рівненській області налічує понад сто років. За цей час місцеві музеї стали важливими центрами збереження культурного спадку, відіграючи ключову роль у його дослідженні та популяризації. Значний внесок у розвиток музейної справи зробили ентузіасти, які брали участь у археологічних експедиціях, збиранні артефактів, дослідженні історико-культурного надбання та його популяризації. Вони взаємодіяли з місцевими мешканцями, колекціонерами, художниками та науковцями, створюючи значні колекції, які стали основою музейних експозицій. Крім того, активна робота з архівними матеріалами, організація наукових конференцій,

екскурсій, лекцій та створення наукових публікацій сприяли розвитку музейної діяльності в області.

Однією з основних привабливостей музеїв Рівненської області є їхні багаті колекції старожитностей, що включають археологічні знахідки, етнографічні колекції, твори мистецтва та інші цінні експонати. Такі експозиції відкривають двері до культурної та духовної спадщини Рівненщини, дозволяючи відвідувачам глибше пізнати історію регіону, його традиції та культурні досягнення. Колекції музеїв не лише привертають увагу місцевих мешканців, але й стають привабливими для туристів з інших регіонів України та з-за кордону.

Виставки, що організовуються в музеях області, є важливими елементами туристичних маршрутів. Вони допомагають формувати у туристів глибше розуміння історичних процесів та культурного розвитку регіону. Відвідування музеїв сприяє духовному збагаченню відвідувачів, формуванню в них естетичного смаку та стимулює інтерес до культурної спадщини.

Музеї Рівненської області активно залучають туристів та місцевих мешканців через різноманітні освітні та популяризаторські заходи. Однією з ключових місій музеїв є не лише збереження та демонстрація експонатів, але й просвітницька діяльність. Музеї організовують наукові конференції, круглі столи, майстер-класи, екскурсії та лекції, спрямовані на поглиблення знань про історію та культуру регіону. Ці заходи створюють унікальні можливості для взаємодії з культурною спадщиною, що робить процес пізнання інтерактивним і захоплюючим.

Крім того, освітні програми музеїв спрямовані на залучення різних вікових груп, включаючи школярів, студентів та дорослих. Завдяки цьому, туристичні маршрути з відвідуванням музеїв не лише знайомлять туристів з історією регіону, але й надають можливість брати участь у тематичних заходах, які роблять подорож більш інформативною та пізнавальною.

Рівненська область пропонує кілька популярних туристичних маршрутів, які дозволяють відвідувачам ознайомитися з історією, культурною спадщиною

та архітектурними пам'ятками регіону. Важливу роль у цих маршрутах відіграють музеї, що дозволяють глибше зрозуміти багатовікову історію Рівненщини, її культурні досягнення та історичні події. Ось огляд кількох маршрутів, які включають відвідування музеїв.

Маршрут 1: Місто Острог – історико-культурний центр. Острог є важливим культурним та історичним центром Рівненщини, і туристичний маршрут «Місто Острог» охоплює відвідування кількох значних архітектурних пам'яток і музеїв [40]. Особливістю цього маршруту є Острозький державний історико-культурний заповідник, до складу якого входять 11 пам'яток архітектури та історії, з яких 9 мають статус національної спадщини. Серед головних пам'яток заповідника варто виділити:

- Острозький замок – фортифікаційна споруда, що стала символом міста й відображає історію князів Острозьких.

- Татарська та Луцька надбрамні вежі – частина оборонної системи міста, що демонструє військову архітектуру.

- Церква Богоявлення Господнього та Костел Небовзяття Діви Марії – важливі релігійні пам'ятки, що відображають багатовікову історію релігійних спільнот.

Цей маршрут також включає відвідування кількох музеїв:

- Острозький краєзнавчий музей – представляє культурну та історичну спадщину регіону.

- Музей книги і друкарства – знайомить із історією друкарства та книгодрукування в Україні.

- Музей нумізматики – відображає колекцію монет та інших нумізматичних артефактів.

- Музей історії Острозької академії – присвячений історії однієї з найстаріших академічних установ Східної Європи.

Маршрут Острогом дозволяє туристам зануритися в епоху середньовічної України, дізнатися більше про культурну й освітню роль міста та його вплив на історичний розвиток регіону.

Маршрут 2: Один день у Рівному – культурна спадщина міста. Цей маршрут знайомить туристів із культурними та історичними об'єктами Рівного, підкреслюючи культурне багатство міста [50]. Особливо цікавою є можливість відвідати кілька музеїв, які розповідають про різні аспекти життя та розвитку регіону:

- Рівненський обласний краєзнавчий музей – основний музей області, де зберігаються численні експонати, що відображають історію, природу та культуру Рівненщини. Це головний центр збереження культурної спадщини регіону, що також включає археологічні, етнографічні та історичні колекції.

- Музей бурштину – музей, присвячений одній з головних природних багатств регіону – бурштину. Тут представлені вироби з бурштину, а також інформація про його видобуток та історію використання.

- Літературний музей Уласа Самчука – присвячений видатному українському письменнику та публіцисту, який народився на Рівненщині та зробив значний внесок у розвиток української літератури.

Цей маршрут дозволяє туристам дізнатися про природні багатства Рівненської області, познайомитися з її літературною спадщиною та ознайомитися з важливими культурними об'єктами міста.

Маршрут 3: Дубно-Тараканів – фортифікаційні споруди та історія. Маршрут «Дубно-Тараканів» є одним із найпопулярніших туристичних напрямків Рівненської області, який приваблює туристів своєю унікальною військовою та релігійною спадщиною [20]. Основні об'єкти цього маршруту:

- Тараканівський форт – одна з найвідоміших фортифікаційних споруд регіону, що збереглася з кінця XIX століття. Він відіграв важливу роль в обороні регіону та залишається однією з ключових історичних пам'яток.

- Державний історико-культурний заповідник міста Дубно – до якого входять кілька важливих архітектурних пам'яток:

- Дубенський замок (XV–XVIII ст.) – одна з найстаріших фортифікаційних споруд регіону.

- Луцька брама – оборонна пам'ятка архітектури міста.

- Спасо-Преображенська церква (XVI ст.), Свято-Юріївська церква (XVII ст.), Синагога (XVI–XVII ст.) – ці пам'ятки відображають багатонаціональну та багатоконфесійну історію міста.

- Красзнавчий музей – розташований у центральній частині Дубно, музей розповідає про історію та культуру міста і його мешканців.

Маршрут «Дубно-Тараканів» дозволяє туристам ознайомитися з військовою історією регіону, важливими релігійними пам'ятками, а також зануритися в епоху середньовіччя. Музеї, розташовані в цьому регіоні, є важливими центрами збереження історії Дубно та його околиць, а також популярними туристичними об'єктами [20].

Кожен із вищезгаданих маршрутів є частиною важливого історико-культурного нарративу, що підкреслює багатовікову історію Рівненщини та її внесок у національну спадщину України. Відвідування таких об'єктів, як Острозький замок, Дубенський замок та Тараканівський форт, дозволяє туристам краще зрозуміти військову історію регіону, його оборонні та архітектурні досягнення. Музеї, що є частиною цих маршрутів, не лише зберігають артефакти та історичні документи, але й активно сприяють популяризації культурної спадщини, залучаючи відвідувачів до участі в освітніх і культурних заходах.

Туристичні маршрути Рівненської області, які включають відвідування музеїв, мають стабільну популярність як серед місцевих мешканців, так і серед туристів із сусідніх регіонів та інших країн. Особливою популярністю ці маршрути користуються серед відвідувачів, які цікавляться історією, архітектурою та культурною спадщиною України.

Музеї Рівненської області відіграють ключову роль у розвитку культурного туризму. Вони не лише зберігають унікальні артефакти та об'єкти історико-культурної спадщини, але й активно залучають туристів до вивчення історії та культури регіону. Їхня значущість у туристичних маршрутах полягає у можливості глибшого розуміння історичних подій, отримання знань про культурні та соціальні процеси, що формували Рівненщину, а також

усвідомлення її місця в українському та європейському контекстах. Крім того, музеї слугують центрами наукових досліджень, проведення культурних заходів та освітніх програм, що робить їх важливими не тільки для туристів, але й для місцевої громади [9].

Острозький державний історико-культурний заповідник є одним із найважливіших об'єктів культурної спадщини Рівненської області, де зосереджено кілька знакових музеїв та архітектурних пам'яток, що мають національне значення. Острозький краєзнавчий музей є одним із найзначніших та найдавніших музейних закладів Рівненщини. Заснований у 1916 році, цей музей є важливим центром збереження історії Острога, одного з найстаріших міст на території сучасної України. Музей розташований у Вежі Мурованій, що є національною пам'яткою архітектури XIV століття. Експозиції музею висвітлюють історію представників славетного роду князів Острозьких, які відігравали важливу роль у культурному та політичному житті України в XIV-XVII століттях. Особливою цінністю музею є Острозька Біблія 1581 року — одне з найперших друкованих видань церковнослов'янською мовою, що привертає увагу дослідників і туристів з усього світу. Експозиція музею також включає іконопис, археологічні знахідки, зброю та інші цінні предмети, які розкривають багатовікову історію регіону. Острозький краєзнавчий музей є важливим елементом у популяризації історичної спадщини, регулярно організовуючи виставки, екскурсії та освітні програми для туристів [52]. (Додаток А, рисунок А.1)

Музей книги та друкарства, був відкритий у 1985 році, є унікальним для України і розташований у Луцькій надбрамній вежі XVI століття. Він присвячений історії книгодрукування та розвитку слов'янської писемності. Експозиція музею нараховує близько 4900 книг, включно з цінними стародруками XVI-XVIII ст. та рукописами XVI-XXI ст., які є унікальними пам'ятками української та європейської культури. Найвизначнішим експонатом є Острозька Біблія, що є першим повним виданням книг Старого та Нового Завітів. Цей музей є важливим науковим та культурним осередком, що

приваблює туристів, які цікавляться історією книги, друкарства та розвитку освіти в Україні. Музей організовує виставки, присвячені книгодрукуванню, історії літератури та освіти, що сприяє розвитку культурного туризму в регіоні [42].

Музей нумізматики, який був відкритий у 1997 році, пропонує унікальну колекцію монет, нагород і цінних паперів, що охоплюють різні епохи історії. Експозиція музею містить понад 11 тисяч одиниць, серед яких монети часів Російської імперії, нагороди Петра I та Катерини II, а також пам'ятні монети сучасної України. Музей є цікавим для туристів, які цікавляться історією грошового обігу та економіки. Окрім нумізматики, тут представлені шати до ікон XVIII - поч. XX ст. та інші предмети побуту. Музей часто організовує тематичні виставки, присвячені розвитку грошових систем, що робить його привабливим для туристів [43].

Музей історії Острозької академії, заснований у 1997 році, є музейним комплексом при Національному університеті «Острозька академія». Virізняється серед інших університетських музеїв тим, що з моменту свого заснування залишається відкритим для широкої аудиторії, працюючи не лише з університетською спільнотою, але й з усіма категоріями відвідувачів. Його експозиція охоплює шість розділів, які присвячені різним аспектам і періодам розвитку української культури як на регіональному, так і національному рівнях.

Музей розповідає про історію університету, починаючи з 1576 року, та історію будівель, де розташований навчальний заклад. Експозиція побудована за хронологічним принципом, що дозволяє відвідувачам простежити історію Острозької академії від моменту її заснування до сьогодення у нерозривному зв'язку з українською історією та культурою. Особливе значення музею полягає в збереженні й популяризації знань про історію Острога та Острозької академії, зокрема про розвиток міста у XVI – початку XVII століття, а також про діяльність князів Острозьких та їхній внесок в українську й європейську історію. Завдяки цьому музей виступає важливим науковим і навчальним центром університету. Окремою частиною комплексу є підземна мистецька

галерея, розташована у підвальних приміщеннях колишнього монастиря капуцинів XVIII століття. У галереї проводяться виставки, мистецькі події, відкриті лекції, презентації та вечори поезії. Музей активно співпрацює з регіональними спілками художників, окремими митцями, колекціонерами, а також музеями та галереями з різних куточків України [41].

Музеї міста Рівне є важливими об'єктами для розвитку культурного туризму в регіоні. Вони не лише зберігають унікальні артефакти, але й активно сприяють залученню туристів через організацію культурних заходів, виставок та інтерактивних програм.

Рівненський обласний краєзнавчий музей (РОКМ) є одним із провідних культурно-освітніх, методичних і наукових центрів Рівненщини. Заснований у 1940 році на основі раніше існуючих музеїв. Розташований у будівлі колишньої чоловічої гімназії, яка є історичною та архітектурною пам'яткою національного значення. Сьогодні музей має найбільше зібрання предметів духовної та матеріальної культури регіону. (Додаток А, рисунок А.2)

Музейна колекція налічує понад 300 тисяч експонатів, що робить його одним із найбільших закладів у Рівненській області за обсягом зібраних артефактів. Його експозиції охоплюють різні аспекти історії, природи, археології та етнографії Полісся. Особливу увагу привертають археологічні та етнографічні експонати, що ілюструють життя та побут населення Рівненщини від найдавніших часів до сучасності. Окрім постійних експозицій, музей організовує численні тимчасові виставки, присвячені історії, культурі та природі регіону [6].

Музей також відомий своєю виставковою та культурною діяльністю. Щороку тут проводяться науково-практичні конференції, семінари, круглі столи, наукові читання та інші культурні заходи, які збирають як українських, так і міжнародних фахівців. РОКМ став платформою для публікації наукових статей, зокрема збірників «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею», де публікуються матеріали, присвячені вивченню регіональної історії та культури [25].

Окремо варто виділити щорічний фольклорно-етнографічний фестиваль «Музейні гостини», який проводиться з 1992 року. Цей захід приваблює тисячі туристів, які мають змогу побачити традиційні ремесла, фольклорні виступи та народне мистецтво Полісся. Музей також пропонує освітні програми для дітей та молоді, такі як «Твій друг - музей», що сприяють збереженню історичної пам'яті та вихованню національної самосвідомості серед підростаючого покоління [9].

Активна культурно-освітня діяльність, різноманітність експозицій та участь у міжнародних виставках роблять РОКМ важливим центром розвитку культурного туризму Рівненщини. Завдяки інноваційним підходам у музейній справі цей заклад приваблює не лише місцевих мешканців, а й туристів з усієї України та за її межами.

Музей бурштину. Цей музей був заснований у 2010 році та є унікальним в Україні за своєю спеціалізацією на бурштині. Рівненщина славиться видобутком бурштину, і музей демонструє його унікальні зразки, включно з інклюзіями та рідкісними відтінками бурштину. У музеї проводяться майстер-класи та тематичні екскурсії, що дозволяють туристам не тільки дізнатися більше про видобуток бурштину, але й особисто взяти участь у творчому процесі. Експозиції музею висвітлюють різні аспекти використання бурштину в мистецтві, що робить його привабливим для відвідувачів різного віку [8].

Літературний музей Уласа Самчука. Відкритий у 2007 році, цей музей присвячений видатному українському письменнику Уласу Самчуку, який зробив значний внесок у розвиток української літератури. Музей розповідає про життєвий та творчий шлях письменника, а також про його вплив на формування національної самосвідомості українців. Музей проводить тематичні виставки, літературні вечори та конференції, які приваблюють не тільки туристів, але й науковців, дослідників та студентів [33].

Місто Дубно має багату історію, яка зберігається в експозиціях місцевого музею. Він разом із замковим ансамблем є важливими елементами туристичних

маршрутів, що приваблюють відвідувачів, зацікавлених у вивченні історії фортифікацій та культурних пам'яток.

Дубенський краєзнавчий музей, розташований у Дубенського замку, є одним із найвизначніших історичних музеїв регіону та важливим об'єктом на туристичних маршрутах Рівненщини. Фортеця була заснована у 1492 році на берегах річки Ікви, є національною пам'яткою культури, архітектури та історії, що привертає увагу тисячі туристів щороку. Музей пропонує відвідувачам різноманітні експозиції, що охоплюють широкий спектр історичних періодів та тем, пов'язаних із багатовіковою історією регіону. Серед основних виставок — експозиція етнографії та декоративно-прикладного мистецтва, яка демонструє побут та ремесла місцевих жителів кінця XIX – початку XX століття, виставка «Каземати», що розповідає про військові склади в замкових підземеллях, виставка «Щит і меч землі Дубенської», що демонструє зброю та військові артефакти, пов'язані з різними арміями, що перебували на території Дубенщини, а також славнозвісна виставка тортур і покарань різних епох, де демонструються різні знаряддя страти та допиту [19]. (Додаток А, рисунок А.3)

Дубенський краєзнавчий музей активно бере участь у проведенні фестивалів і культурних заходів, що робить його важливим осередком не тільки для туристів, але й для місцевої громади. Серед щорічних подій — фестивалі історичної реконструкції та театралізовані вистави, що відтворюють життя й побут минулих епох. Це забезпечує значний туристичний потік, сприяючи популяризації історії Дубенського замку та регіону загалом. Таким чином музей відіграє ключову роль у збереженні та популяризації історії та культурної спадщини Рівненщини, а також є одним із найпривабливіших туристичних об'єктів області.

Музеї Рівненщини є ключовими об'єктами для розвитку культурного туризму в регіоні. Вони не лише зберігають культурну та історичну спадщину, але й активно залучають туристів через організацію виставок, фестивалів та інтерактивних програм. Завдяки багатій історії та унікальним експонатам, кожен музей є важливою частиною туристичних маршрутів, що сприяє

збільшенню туристичних потоків та розвитку культурної індустрії в Рівненській області.

Рівненська область має значний туристичний потенціал, зумовлений багатою історико-культурною спадщиною, численними археологічними об'єктами та унікальними природними локаціями. Створення нових туристичних маршрутів з включенням музеїв є одним із ключових напрямів розвитку культурного туризму, що може значно підвищити популярність регіону серед туристів. Одним з основних завдань є розширення вже існуючих маршрутів шляхом інтеграції нових об'єктів, а також створення абсолютно нових маршрутів, які охоплюватимуть як відомі, так і маловідомі, але перспективні місця.

Зокрема, Культурно-археологічний центр «Пересопниця» має всі можливості для перетворення на один із центральних пунктів туристичних маршрутів. Цей центр складається з Археологічного музею, Музею української Першокниги Пересопницького Євангелія та Музею-скансену «Княже місто». Унікальність цього комплексу полягає у його історичній значимості, адже тут створювалося знамените Пересопницьке Євангеліє – перша відома пам'ятка української мови. Туристичні маршрути, що включають «Пересопницю», дозволять відвідувачам дізнатися більше про витоки української культури та державності, побачити артефакти середньовічної доби та відчутти атмосферу минулого через інтерактивні екскурсії й історичні реконструкції [22].

Етнопарк «Ладомирія» також має значний потенціал для включення до нових маршрутів. Цей арт-простір представлений музеєм просто неба, проектом «Майстерня Етнобрендів», ткацькою майстернею «Серпанок» та музеєм автентичного костюма. Етнопарк пропонує інтерактивні форми взаємодії з культурною спадщиною, майстер-класи, виставки та демонстрації народних ремесел, що робить його ідеальним для туристів, які прагнуть не тільки побачити, але й долучитися до процесу відтворення традиційної культури. Інтеграція «Ладомирії» до нових маршрутів сприятиме популяризації народного мистецтва й ремесел Рівненщини [21]. (Додаток А, рисунок А.4)

Іншою важливою складовою перспективних маршрутів є Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» – місце вшанування пам'яті козаків і селян, які брали участь у Берестецькій битві 1651 року під проводом Богдана Хмельницького. Музей заповідника демонструє унікальні археологічні знахідки та експозиції, присвячені подіям цієї історичної битви. Включення заповідника до туристичних маршрутів сприятиме збереженню національної пам'яті та залученню туристів, зацікавлених у військовій історії України [1].

Інтеграція музеїв, таких як Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Етнопарк «Ладомирія» та Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», може суттєво збагатити туристичний досвід і забезпечити розвиток регіональної туристичної інфраструктури. Ці заклади мають великий потенціал завдяки своїм унікальним експозиціям та можливості проведення інтерактивних заходів.

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку туристичної галузі є створення тематичних маршрутів, які пропонують відвідувачам можливість глибше зануритися в певні аспекти історії та культури регіону. Серед таких маршрутів можна відокремити:

- Історичні маршрути: включення об'єктів, присвячених місцевій історії, таких як Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», що дозволить зануритися у події національно-визвольної боротьби та козацької історії.

- Екологічно-культурні маршрути: поєднання природничих об'єктів, заповідників з музеями, це дозволить ознайомити туристів з унікальними природними ландшафтами та культурною спадщиною Рівненщини.

- Етнографічні тури: акцент на відвідуванні Етнопарку «Ладомирія» та інших етнографічних об'єктів, що сприятиме популяризації народних традицій і ремесел.

Одним із перспективних напрямків може стати маршрут «Козацькі шляхи Рівненщини», який включатиме відвідування Національного

історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», експозицій Рівненського обласного краєзнавчого музею, присвячених козацькій добі. Такий маршрут буде цікавим як для українських туристів, так і для іноземців, які прагнуть дізнатися більше про козацьку історію та культуру [1].

Для успішної реалізації нових туристичних маршрутів необхідно посилити співпрацю між музеями та туристичними структурами, впроваджувати сучасні технології та маркетингові стратегії для популяризації об'єктів культурної спадщини. Інтеграція об'єктів, таких як Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Етнопарк «Ладомирія» та Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», у нові маршрути сприятиме розвитку туризму в регіоні, залученню ширшого кола відвідувачів та збереженню культурної спадщини Рівненщини.

Туристичні агентства відіграють ключову роль у популяризації музеїв як важливих об'єктів культурного туризму. Завдяки співпраці з туристичними структурами, музеї можуть значно розширити свою аудиторію, підвищити свою видимість і залучити нових відвідувачів. Таке партнерство створює додаткові можливості для популяризації культурної спадщини, яку представляють музейні експозиції.

Туристичні агентства сприяють популяризації музейних маршрутів через:

- Розробку інтегрованих турів: Співпраця між музеями та агентствами дозволяє створювати унікальні туристичні пропозиції, які охоплюють не лише відвідування музеїв, а й інші культурні, природні та історичні об'єкти. Наприклад, комплексні тури поєднують музеї, історичні пам'ятки та архітектурні перлини регіону, забезпечуючи відвідувачам багатогранний культурний досвід.

- Організацію тематичних екскурсій: Агентства можуть розробляти спеціальні екскурсії для різних категорій туристів – від освітніх поїздок для школярів до маршрутів для міжнародних груп або вузькопрофільних дослідників. Тематичні тури, присвячені культурній спадщині, історичним

подіям, природним заповідникам та етнографії, допомагають зацікавити ширшу аудиторію.

- Рекламні кампанії та промо-тури: Туристичні агентства можуть брати участь у спільних рекламних кампаніях із музеями, що сприяє популяризації музейних експозицій і залученню відвідувачів. Зокрема, реклама в інтернеті, соціальних мережах, організація промо-турів для журналістів, блогерів і туристичних операторів значно підвищує впізнаваність музейних маршрутів. Прикладом інноваційного інформаційного ресурсу, який сприяє популяризації музеїв та туристичних маршрутів, є туристичний сайт «Рівненщина туристична». Цей цифровий путівник присвячений заповідним зонам та туристичним визначним місцям Рівненської області. Сайт пропонує туристам докладну інформацію про маршрути, що включає опис музеїв, які є частиною маршрутів, їхні експозиції та історію. Завдяки мультимедійному контенту, зокрема фотографіям, відео та інтерактивним картам, сайт забезпечує сучасний та зручний спосіб ознайомлення з туристичними об'єктами регіону [76].

«Рівненщина туристична» є сучасним інструментом, що інтегрує цифрові технології у сферу туризму. Цей ресурс сприяє залученню туристів як з різних куточків України, так і з-за кордону, збільшуючи інтерес до культурної спадщини області. Музеї, представлені на сайті, отримують можливість приваблювати більше відвідувачів завдяки інформативному контенту, маршрутам з багатим історико-культурним контекстом та інтерактивним екскурсіям [76].

Співпраця між музеями та туристичними агентствами відкриває широкі можливості для залучення нових категорій відвідувачів. Туристичні компанії можуть створювати пропозиції, що включають музеї як центральні або допоміжні елементи маршрутів, забезпечуючи відвідувачам унікальний культурний і освітній досвід. Особливий акцент можна зробити на:

- організації міжнародних турів: туристичні агентства можуть пропонувати пакети, які залучають іноземних туристів до відвідування музеїв

Рівненщини, підкреслюючи унікальні риси місцевої культури, історії та природи;

- створення спеціальних турів для молодіжної аудиторії: співпраця з освітніми закладами дозволяє проводити тематичні екскурсії, які заохочують молодь до вивчення історії та культури регіону. Наприклад, віртуальні тури, організовані через туристичний сайт або спеціальні мобільні додатки, можуть забезпечити інтерактивне знайомство з музеями та археологічними об'єктами.

Музеї та туристичні агентства мають великий потенціал для подальшої співпраці в напрямку розширення культурного туризму. Розробка спільних маркетингових стратегій, організація фестивалів, інтерактивних виставок та інших заходів сприяє підвищенню популярності музейних об'єктів серед туристів і місцевих мешканців. Інтеграція новітніх технологій, таких як онлайн-бронювання турів, віртуальні екскурсії та використання соціальних мереж для реклами маршрутів, дозволить музеям стати доступнішими для всіх категорій відвідувачів.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що розвиток туристичних маршрутів із включенням музеїв Рівненської області є важливим кроком для зростання культурного туризму в регіоні. Музеї не тільки зберігають унікальні артефакти й культурні надбання, а й виступають як центри інтерактивного пізнання історії та культури, здатні зацікавити як місцевих жителів, так і туристів із різних куточків України та світу. Завдяки багатим музейним експозиціям відвідувачі мають змогу ознайомитися з історією, традиціями, мистецтвом та ремеслами регіону, поглиблюючи свої знання про національну спадщину та долучаючись до збереження культурного надбання.

Музеї Рівненської області, такі як Рівненський обласний краєзнавчий музей, Острозький державний історико-культурний заповідник, Державний історико-культурний заповідник міста Дубно та Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» відіграють важливу роль у формуванні туристичних маршрутів регіону. Ці заклади не

лише демонструють багатство історико-культурної спадщини, а й стають майданчиками для проведення культурних заходів, тематичних екскурсій, наукових конференцій, фестивалів та інтерактивних програм. Така діяльність сприяє інтеграції музеїв у ширший контекст культурного туризму та забезпечує активне залучення туристів.

Перспективи розвитку культурного туризму в Рівненській області значною мірою залежать від інтеграції нових об'єктів у туристичні маршрути, створення тематичних подорожей та співпраці між музеями й туристичними агентствами. Наприклад, Культурно-археологічний центр «Пересопниця», має всі можливості стати центральною частиною маршруту, присвяченого історичному минулому України. Туристи можуть ознайомитися з витоками української державності, дізнатися більше про духовну Першокнигу України, про культурну та релігійну спадщину, побачити цінні артефакти та взяти участь в інтерактивних програмах.

Етнопарк «Ладомирія» пропонує туристам унікальну можливість зануритися у світ народних традицій, ремесел та мистецтва. Включення такого об'єкта до туристичних маршрутів дозволить популяризувати народну культуру та сприятиме збереженню традиційних ремесел. Подібні маршрути можуть зацікавити не лише туристів з України, а й іноземних гостей, які бажають дізнатися більше про багатство українського фольклору [21].

Значний потенціал для розвитку культурного туризму має співпраця між музеями та туристичними агентствами. Туристичні агентства можуть сприяти популяризації музейних маршрутів через розробку комплексних турів, організацію тематичних екскурсій та проведення рекламних кампаній, зокрема із залученням сучасних інформаційних платформ, таких як туристичний сайт «Рівненщина туристична». Завдяки таким ресурсам туристи можуть отримати детальну інформацію про маршрути, музеї, культурні заходи та природні об'єкти регіону, що підвищує привабливість Рівненщини як туристичної дестинації.

Для подальшого розвитку туристичних маршрутів важливо посилювати інтеграцію музеїв у сучасний туристичний простір, використовуючи новітні технології, маркетингові стратегії та креативні рішення. Інтерактивні екскурсії, фестивалі, освітні програми та інтеграція в цифрові платформи сприятимуть збереженню та популяризації культурної спадщини. Залучення широкого кола туристів, зокрема молоді, забезпечить сталість розвитку регіональної туристичної індустрії та підвищення культурної обізнаності серед населення.

Отже, музеї Рівненської області мають усі передумови стати ключовими центрами культурного туризму, адже їх унікальні експозиції і значна історико-культурна спадщина становлять основу для формування туристичного інтересу. Інтеграція з туристичними агентствами дозволить музеям розширити аудиторію, залучаючи нові категорії відвідувачів, зокрема молодь та іноземних туристів. Це стане можливим завдяки розробці сучасних інтерактивних програм, використанню цифрових технологій та створенню насичених культурних маршрутів, що відображають багатогранність регіональної історії та етнографії.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ МУЗЕЇВ ОБЛАСТІ ДО КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Удосконалення музейної мережі та включення музеїв у сферу культурного туризму

Музеї відіграють ключову роль у збереженні, дослідженні та популяризації культурної спадщини, сприяючи формуванню національної свідомості та культурного розвитку суспільства. У сучасних умовах зростання інтересу до культурного туризму музеї не лише зберігають артефакти, але й стають динамічними просторами, що поєднують просвітницьку, науково-дослідницьку та розважальну діяльність. Для ефективної інтеграції в сферу туризму потрібне вдосконалення музейної мережі, що передбачає розширення спектру послуг, впровадження інноваційних технологій, активне залучення відвідувачів до інтерактивних програм і співпрацю з туристичними агентствами.

Завдяки багатій історико-культурній спадщині, Рівненщина має всі передумови для перетворення музеїв у ключові осередки культурного туризму. Сучасний підхід до музейної справи дозволяє не тільки зберігати національні скарби, але й створювати унікальні культурно-туристичні маршрути, що сприяють залученню як місцевих жителів, так і іноземних туристів. Музеї мають стати «живими» просторами для комунікації між поколіннями, культурного обміну та інноваційного підходу до збереження історичної спадщини.

Рівненська область характеризується багатою музейною мережею, яка включає як великі заклади, такі як Рівненський обласний краєзнавчий музей (РОКМ), так і низку районних музеїв, що мають унікальні експозиції, пов'язані з культурою, історією та побутом Рівненщини. Вони виконують не лише

функцію збереження артефактів, але й стають центрами науково-дослідницької діяльності та культурного просвітництва.

Рівненський обласний краєзнавчий музей є одним із провідних закладів області, де зібрано понад три сотні тисяч експонатів. Музейна колекція охоплює археологічні, етнографічні, історичні та природничі матеріали, що ілюструють життя, побут і культуру регіону. РОКМ є платформою для численних науково-дослідницьких проєктів, культурних заходів, виставок і конференцій, що забезпечує його роль як культурного осередку для місцевих жителів і туристів. Виставки, організовані музеєм, часто привертають увагу не лише української громадськості, а й іноземних дослідників, що вказує на його високий науковий рівень і значну туристичну привабливість [6, с. 5-8].

Сарненський історико-етнографічний музей представляє унікальну експозицію, яка зосереджена на збереженні культурної спадщини Полісся. Серед основних елементів його колекції – старовинний одяг, побутові речі, архітектурні споруди, відтворені в межах скансену. Завдяки інтеграції традиційних і сучасних підходів, музей надає відвідувачам можливість зануритися у світ поліської культури через майстер-класи, тематичні екскурсії та інтерактивні заходи. Особливу цінність мають такі експонати, як весільне вбрання, виткане в техніці «серпанок», і ткацькі верстати, що демонструють весь процес створення полотна, це неабияк сприяє збереженню нематеріальної культурної спадщини регіону [66]. Також на базі музею розташований Етноцентр «Полісся», який поєднує автентичні експонати з сучасними технологіями, такими як оцифровані артефакти, відео-демонстрації та аудіогід, що значно підвищує його привабливість для відвідувачів [11].

Також є важливим елементом культурної інфраструктури Рівненщини Березнівський краєзнавчий музей. Його експозиції розкривають культурні особливості регіону, демонструють нумізматичні, археологічні та етнографічні колекції. Важливою складовою діяльності музею є просвітницька робота, спрямована на популяризацію культурних традицій та історії регіону через проведення тематичних виставок, благодійних акцій, екскурсій та лекцій для

молоді. Сучасні технології, зокрема 3D-панорами, аудіогіди та онлайн-платформа фотоархіву, роблять музейні колекції доступнішими для ширшої аудиторії [58].

Здолбунівський краєзнавчий музей має цікаву та багатогранну історичну колекцію, що охоплює первісну історію, періоди царського та польського правління, Першої та Другої світових війн. Музей відомий своєю унікальною колекцією хірургічних інструментів Української Повстанської Армії, а також численними виставками, тематичними екскурсіями та історичними реконструкціями. Використання інтерактивних технологій, проведення нічних екскурсій, театралізованих виставок і гастро-екскурсій з дегустацією повстанської кухні робить його привабливим для туристів різного віку [24].

Корецький районний історичний музей, розташований у колишньому палаці графів Горчинських, має багатий фонд експонатів, включаючи матеріали про місцеву династію князів Корецьких, колекції посуду Корецької мануфактури та етнографічні експонати [28]. Музей організовує тематичні виставки, присвячені історії та культурі краю, популяризує народне мистецтво та історичні ремесла .

Радивилівський історичний музей зберігає близько 3800 експонатів, що охоплюють основні періоди історії краю, зокрема князівську та козацьку добу. Його етнографічне свято «Музейне подвір'я запрошує» сприяє відродженню народних ремесел і культурних традицій, залучаючи до музею майстрів-рукодільників і туристів [55].

Млинівський краєзнавчий музей, розташований у флігелі маєтку графів Ходкевичів, відомий своєю колекцією археологічних знахідок, кісток мамонтів, етнографічних експонатів і предметів графського побуту. Він організовує щорічні фольклорно-етнографічні свята, нічні екскурсії та інші заходи, що приваблюють туристів і створюють унікальний культурний досвід [60].

Інші музеї області, такі як Володимирецький історичний музей, Дубровицький історико-етнографічний музей, Зарічненський музей та Костопільський музей, також зосереджені на збереженні історії та культури

місцевих громад. Вони мають значні колекції етнографічних, археологічних, військових і природничих експонатів, що ілюструють життя та побут жителів регіону [7; 23].

До переліку унікальних культурних об'єктів, які можуть стати центром розвитку культурного туризму, варто додати Культурно-археологічний центр «Пересопниця» та Етнопарк «Ладомирія». «Пересопниця» пропонує унікальну можливість ознайомитися з історією створення Пересопницького Євангелія, першої пам'ятки української мови. Виняткова історична значущість цього комплексу робить його важливим місцем для відвідувачів, що цікавляться середньовічною культурою, історією української писемності та релігійними пам'ятками. «Ладомирія», у свою чергу, пропонує музей просто неба, майстер-класи з народних ремесел і етнографічні виставки, що сприяє збереженню та популяризації традиційної культури.

Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» є ще одним важливим об'єктом, що вшановує пам'ять тисяч козаків і селян, які брали участь у національно-визвольній боротьбі під проводом Богдана Хмельницького. Музей експонує унікальні археологічні знахідки, що відкривають нові сторінки історії цієї важливої битви.

Музейна мережа Рівненської області має значний потенціал для розвитку культурного туризму. Інтеграція сучасних технологій, проведення тематичних заходів, співпраця з туристичними агентствами та популяризація музейних колекцій сприятиме перетворенню музеїв у ключові центри туристичної індустрії. Завдяки унікальним експонатам і широкому спектру культурно-просвітницьких програм музеї Рівненщини можуть стати важливими елементами міжнародного туристичного маршруту, що зберігатиме та популяризуватиме національну спадщину.

Розвиток культурного туризму в Рівненській області вимагає вдосконалення музейної мережі, що стане основою для створення привабливих та сучасних туристичних маршрутів. Для цього необхідно враховувати широкий спектр заходів, спрямованих на модернізацію експозицій, підвищення

доступності, покращення маркетингової діяльності, інтеграцію музеїв у туристичну інфраструктуру та підвищення кваліфікації музейного персоналу. Реалізація цих заходів сприятиме залученню нових категорій відвідувачів та інтеграції музеїв у сферу культурного туризму на регіональному та національному рівнях.

Одним із ключових напрямів вдосконалення музейної мережі є модернізація експозицій. Традиційні статичні експозиції поступово втрачають популярність серед сучасних відвідувачів, які прагнуть більш інтерактивних та інноваційних вражень. Упровадження новітніх технологій дозволяє значно підвищити привабливість музейних виставок. Серед таких технологій можна виділити використання мультимедійних презентацій, інтерактивних стендів, доповненої та віртуальної реальності (AR/VR). Наприклад, створення віртуальних турів по експозиціях дає змогу охопити ширшу аудиторію, включно з людьми, які не мають можливості відвідати музей фізично [38].

Важливим кроком є впровадження інтерактивних елементів, які дозволяють відвідувачам не тільки спостерігати, але й взаємодіяти з експонатами. Сучасні музеї дедалі частіше використовують інтерактивні панелі, сенсорні екрани та інші технології, що забезпечують глибше занурення в контекст виставок. Наприклад, у Культурно-археологічному центрі «Пересопниця» інтерактивні екскурсії могли б зосередитися на історії створення Пересопницького Євангелія за допомогою мультимедійних інсталяцій, що розповідають про середньовічне життя України.

Одним із важливих аспектів удосконалення музейної мережі є забезпечення доступності для всіх категорій населення. Це передбачає розвиток інфраструктури, яка відповідає потребам людей з обмеженими можливостями, а також сприяє зручності для відвідувачів різного віку та соціальних груп. Установлення пандусів, ліфтів, доступних вбиралень, а також наявність інформаційних матеріалів шрифтом Брайля є необхідною складовою сучасної музейної інфраструктури. Такі заходи не лише підвищують доступність, а й сприяють формуванню позитивного іміджу музеїв як інклюзивних закладів.

Додатково можна впроваджувати програми для дітей, молоді, людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями. Спеціально розроблені екскурсії, майстер-класи, культурні заходи дозволять ширшому колу громадян відчувати належність до культурної спадщини регіону. Наприклад, Сарненський історико-етнографічний музей з його відкритими експозиціями просто неба може організовувати інтерактивні заходи, зокрема майстер-класи для дітей з особливими потребами.

Ефективний маркетинг є невід'ємною частиною успішної діяльності музеїв у сфері культурного туризму. Використання сучасних інструментів інтернет-маркетингу, таких як соціальні мережі, офіційні сайти, мобільні додатки та рекламні кампанії, дозволяє значно підвищити видимість музейних об'єктів та зацікавленість потенційних відвідувачів [13]. Туристичний сайт «Рівненщина туристична» вже сьогодні виконує функцію популяризації регіону, надаючи актуальну інформацію про музеї, туристичні маршрути, культурні заходи, 3D тури. Подальший розвиток такого веб-ресурсу, інтеграція з соціальними мережами, створення контенту на різних мовах забезпечать залучення як внутрішніх, так і міжнародних туристів [76].

Музеї також можуть організовувати спільні рекламні кампанії з туристичними агентствами для просування тематичних турів. Участь у виставках, конференціях, фестивалях дозволяє музеям зміцнювати зв'язки з іншими гравцями туристичного ринку, встановлювати партнерства та залучати нову аудиторію. Зокрема, Етнопарк «Ладомирія» може стати центром популяризації традиційного українського ремесла через спеціалізовані фестивалі, де учасники зможуть не лише побачити, а й спробувати створити етнографічні предмети.

Інтеграція музеїв у туристичні маршрути є важливим кроком для залучення нових категорій відвідувачів і підвищення туристичної привабливості регіону. Розробка нових маршрутів, що включають як відомі, так і маловідомі музеї, дозволить створити унікальні культурно-пізнавальні подорожі. Наприклад, можна розглянути створення тематичних маршрутів,

присвячених козацькій добі, де центральними об'єктами стануть Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» та експозиції, пов'язані з історією козацтва.

Крім того, маршрути, що поєднують відвідування музеїв та природних заповідників, можуть стати основою для екологічних турів. Такі програми дозволять туристам не лише ознайомитися з культурною спадщиною, а й насолодитися природними багатствами Рівненщини.

Професійна підготовка музейних працівників є важливим чинником у розвитку музейної мережі. Навчання з основ туристичного менеджменту, організації культурних подій, ефективного використання цифрових технологій дозволить підвищити якість надання музейних послуг. Проведення семінарів, тренінгів, обмін досвідом із колегами з інших регіонів та країн сприятиме розширенню професійних знань музейників і розвитку інноваційних підходів у роботі. Особливий акцент слід зробити на вивченні сучасних маркетингових інструментів та технологій взаємодії з аудиторією. Працівники музеїв повинні вміти ефективно використовувати соціальні мережі, створювати контент, який буде цікавим і корисним для різних груп відвідувачів, старатися йти вслід за трендами, а також працювати над зміцненням зв'язків із туристичними агентствами.

Впровадження стратегій удосконалення музейної мережі стане запорукою інтеграції музеїв у сферу культурного туризму, забезпечить популяризацію культурної спадщини Рівненщини та сприятиме економічному розвитку регіону. Включення музеїв у сферу культурного туризму є важливим завданням, яке відкриває нові можливості для збереження та популяризації культурної спадщини, залучення туристів і розвитку регіональної економіки. Музеї можуть відігравати провідну роль у розвитку культурного туризму завдяки різноманітним заходам та інтеграції в туристичну інфраструктуру. Важливими напрямками цього процесу є створення тематичних екскурсій та освітніх програм, співпраця з туристичними агентствами, участь у міжнародних проектах і розвиток інтерактивності музейних експозицій.

Одним із ключових шляхів підвищення туристичної привабливості музеїв є розробка тематичних екскурсій і культурно-освітніх програм. Організація майстер-класів, театралізованих вистав та науково-пізнавальних заходів дозволяє зробити музейне середовище більш динамічним і привабливим для відвідувачів різних вікових категорій. Наприклад, Сарненський історико-етнографічний музей із його відкритими експозиціями може проводити майстер-класи з традиційних ремесел Полісся, демонстрації технік ткацтва та вишивки, що дозволить туристам глибше пізнати культуру регіону.

Значний потенціал для організації тематичних турів мають Державні історико-культурні заповідники міст Дубно та Острог. Вони є унікальними історичними центрами, які можуть запропонувати комплексний туристичний досвід завдяки своїм багатим колекціям та архітектурним пам'яткам. Наприклад, заповідник у Дубно включає відомий Дубенський замок, який пропонує різноманітні експозиції, що висвітлюють історію регіону від середньовіччя до сучасності. Театралізовані екскурсії, історичні реконструкції та виставки, присвячені періодам оборони замку, дозволяють зануритися в атмосферу минулого [19].

Острозький державний історико-культурний заповідник має низку музейних об'єктів, які відображають історію князів Острозьких та їхній внесок у розвиток української культури. Експозиції, присвячені історії та культурі краю, історії книгодрукування та релігійного життя, створюють унікальну атмосферу, яка приваблює туристів [52]. Тематичні екскурсії, що включають відвідування Острозького замку, музею книги та друкарства та музею нумізматики, можуть бути особливо цікавими для туристів, які цікавляться історією освіти й культури.

Ефективна співпраця музеїв із туристичними агентствами є ще одним важливим кроком до інтеграції в сферу культурного туризму. Туристичні агентства можуть допомогти музеям у створенні інтегрованих туристичних пропозицій, що поєднують відвідування різних культурних, історичних і природних об'єктів. Такі пропозиції можуть включати музейні тури з гідом,

тематичні поїздки, екскурсії до пам'яток архітектури та природних заповідників, що дозволяє туристам отримати комплексний культурний досвід.

Спільні промоційні кампанії музеїв і туристичних агентств можуть значно підвищити популярність музейних маршрутів. Реклама через інтернет, соціальні мережі та туристичні платформи, створення інтерактивних презентацій і відеороликів про музеї сприяють підвищенню видимості культурних об'єктів серед цільової аудиторії. Наприклад, туристичний сайт «Рівненщина туристична» може бути платформою для просування нових музейних турів, що охоплюють найвизначніші культурні об'єкти області.

Участь музеїв у міжнародних культурних проектах і грантах сприяє їх інтеграції у світовий культурний простір. Це відкриває можливості для обміну досвідом із зарубіжними музеями, організації спільних виставок і культурних заходів, участі в конференціях та форумах. Завдяки цьому музеї можуть залучати нові ресурси для модернізації, навчання персоналу та реалізації інноваційних проектів.

Міжнародні гранти можуть стати важливим джерелом фінансування для впровадження нових технологій у музейну діяльність. Наприклад, музеї Рівненщини могли б використовувати такі ресурси для створення мультимедійних експозицій, віртуальних турів та інтерактивних презентацій. Це підвищить привабливість музеїв серед міжнародних туристів і розширить можливості для залучення нових категорій відвідувачів.

Інтерактивність є важливим елементом сучасного музею, що дозволяє створити унікальний і запам'ятовуваний досвід для відвідувачів. Впровадження інтерактивних заходів, таких як реконструкції історичних подій, проведення квестів, майстер-класи та інтерактивні лекції, сприяє активній участі туристів у музейній діяльності. Це дозволяє не лише демонструвати експонати, а й залучати відвідувачів до процесу пізнання через особисту взаємодію [73]. Наприклад, Здолбунівський краєзнавчий музей із його тематичними залами, що висвітлюють різні історичні епохи, може організовувати квести, присвячені історії регіону, та інтерактивні екскурсії. Відвідувачі матимуть змогу відчувати

себе частиною історичних подій, приміряти костюми епохи, взяти участь у театралізованих виставах або кулінарних дегустаціях, які відтворюють побут місцевих жителів. Державний історико-культурний заповідник у Дубно може використовувати інтерактивні технології для проведення квестів на тему оборони замку, театралізованих вистав і майстер-класів зі створення середньовічних ремесел. Аналогічні заходи можуть бути реалізовані і в Острозькому заповіднику, що дозволить залучити ширшу аудиторію та поглибити інтерес туристів до історії й культури.

Залучення музеїв до сфери культурного туризму передбачає активну роботу з підвищення їхньої привабливості. Це включає не лише оновлення експозицій, а й створення комфортних умов для відвідувачів. Музеї мають надавати сучасні послуги, такі як електронні квитки, аудіогіди різними мовами, доступ до інформації через мобільні додатки. Важливим є забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями, зокрема через наявність спеціального обладнання, тактильних експонатів і підписів шрифтом Брайля.

Співпраця з місцевою громадою та організація спільних заходів із залученням митців, науковців, школярів і студентів також сприятиме популяризації музеїв. Це створить простір для діалогу, обміну знаннями та досвідом, що робитиме музейну діяльність актуальною і значущою для всіх категорій відвідувачів. Завдяки реалізації цих напрямів, музеї Рівненської області зможуть інтегруватися в сферу культурного туризму, залучати нові категорії туристів і забезпечувати розвиток регіональної туристичної інфраструктури [65]. Інтерактивні експозиції, міжнародні проекти, активне співробітництво з туристичними агентствами та організація культурно-освітніх заходів дозволять створити сучасний та привабливий музейний простір, що сприятиме збереженню та популяризації культурної спадщини Рівненщини.

Успішні приклади модернізації музеїв демонструють, як інноваційний підхід, тісна співпраця з туристичними агентствами, інтеграція з іншими культурними об'єктами та використання сучасних технологій можуть зробити музейні заклади привабливими центрами для туристів. Нижче ми розглянемо

кілька випадків вдалого реформування та інтеграції музеїв у сферу культурного туризму як на рівні Рівненської області, так і в інших регіонах України.

Етнопарк «Ладомирія» в Радивиліві, є прикладом комплексного підходу до збереження та популяризації традиційної культури. Унікальність парку полягає в інтеграції кількох складових: музею просто неба, ткацької майстерні «Серпанок», музею автентичного костюма, воркшоп-простору, проєкту «Майстерня етнобрендів» та аустерії. Завдяки організації майстер-класів, фестивалів, гастрономічних турів, навчальних курсів, Ладомирія привертає увагу не тільки місцевих жителів, але й туристів з усієї України. Інноваційні підходи, як-от інтерактивні екскурсії та демонстрації ремесел, створюють унікальний туристичний продукт. Особливу увагу варто звернути на інтеграцію цифрових технологій: віртуальні екскурсії, мультимедійні презентації та використання соціальних мереж сприяють розширенню аудиторії [21].

Сарненський історико-етнографічний музей є прикладом вдалого поєднання традиційної та сучасної музейної справи. Завдяки створенню Етноцентру «Полісся» музей запровадив інтерактивні технології, аудіогіди, мультимедійні інсталяції та тематичні зали. Етноцентр пропонує відвідувачам не тільки побачити експозиції, але й безпосередньо взаємодіяти з історичними та етнографічними експонатами. Музей активно організовує освітні заходи, тематичні лекції та майстер-класи, спрямовані на залучення молоді та іноземних туристів [11].

Державні історико-культурні заповідники Дубно та Острог стали важливими елементами туристичної інфраструктури регіону завдяки збереженню історичних пам'яток, активній популяризації культурної спадщини та організації інтерактивних заходів. У Дубно туристи можуть відвідати Дубенський замок, де часто організовуються театралізовані екскурсії, історичні реконструкції та фестивалі [19]. Заповідник в Острозі привертає увагу історичними об'єктами, замок князів Острозьких, та численними музейними експозиціями, що висвітлюють культурну спадщину регіону. Заповідник також приваблює туристів своєю інклюзивністю, зокрема завдяки вдосконаленню

наявного аудіогіда (англійською, польською мовами та з тифлокоментарем українською), створенню тактильних копій експонатів, а також путівників: для незрячих, для слабозорих із адаптованим текстом для людей із порушеннями слуху українською мовою [52].

Музей сучасного українського мистецтва Корсаків у Луцьку є унікальним і новаторським проектом, що сприяє популяризації сучасного українського мистецтва. Його основна мета – представлення кращих творів українських митців ХХ–ХХІ століть, серед яких роботи з живопису, скульптури, інсталяцій, а також цифрового мистецтва. Музей відзначається широким спектром тематичних виставок, що регулярно оновлюються, аби відобразити динаміку сучасного мистецького процесу. Окрім традиційних експозицій, музей активно впроваджує інноваційні формати роботи. Зокрема, мультимедійні інсталяції, лекції, воркшопи та авторські зустрічі з художниками сприяють глибшому розумінню сучасного мистецтва. Інтерактивні програми, такі як VR-екскурсії, дозволяють відвідувачам поринути у віртуальний світ мистецтва, що створює нові можливості для пізнання і насолоди мистецькими творами. Завдяки сучасному підходу до організації подій та експозицій, музей користується популярністю не лише серед молоді, а й серед іноземних туристів, що робить його важливим культурним центром Луцька та значним елементом розвитку культурного туризму в регіоні. Крім того, музей виступає платформою для просування українських художників на міжнародному рівні, демонструючи, що сучасне українське мистецтво здатне конкурувати на світовій арені. Такий комплексний підхід до роботи музею сприяє його розвитку як місця, де сучасне мистецтво стає ближчим до кожного відвідувача, поєднуючи освітні, інтерактивні та розважальні аспекти [44].

Успішна інтеграція музеїв у культурний туризм вимагає створення нових тематичних маршрутів та координації між музеями, туристичними агентствами та іншими об'єктами культурної спадщини. В Рівненській області перспективні маршрути можуть включати поєднання різних музеїв з іншими туристичними локаціями для створення цілісного туристичного продукту. Туристичний

маршрут «Козацькі шляхи Рівненщини». Цей маршрут може охоплювати відвідування Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», експозиції Дубенського замку та інших об'єктів, присвячених козацькій історії. Такий підхід не тільки сприятиме збереженню національної пам'яті, але й залучатиме туристів, зацікавлених у військовій історії.

Туристичний сайт «Рівненщина туристична» є сучасним інструментом для популяризації культурних об'єктів Рівненщини. Завдяки інтерактивному контенту, включаючи фото, відео, карти маршрутів, 3D тури, сайт забезпечує зручний доступ до інформації про музеї та інші туристичні локації регіону. Це сприяє збільшенню кількості відвідувачів та підвищенню туристичної активності [76].

Приклади успішного вдосконалення музеїв демонструють, що модернізація, активна співпраця з іншими структурами, використання сучасних технологій та інтерактивних елементів здатні значно підвищити туристичну привабливість музеїв. Рівненська область має всі передумови для інтеграції музеїв у сферу культурного туризму, що сприятиме збереженню національної спадщини, розвитку туристичної інфраструктури та залученню нових категорій відвідувачів.

Розвиток музейної мережі в контексті культурного туризму є важливим чинником популяризації історико-культурної спадщини та економічного зростання регіону. Рівненська область, завдяки своєму багатому історичному і культурному надбанню, має всі шанси стати одним із провідних центрів культурного туризму в Україні. Проте для досягнення цієї мети необхідно постійно вдосконалювати музеї, модернізувати їхні експозиції та інтегрувати їх у сучасні туристичні практики.

Основним завданням розвитку музейної мережі є впровадження принципів інклюзивності та інноваційних технологій, що дозволяють зробити експозиції доступнішими та привабливішими для різних категорій туристів. Серед перспективних напрямків:

- Цифровізація музеїв: створення інтерактивних виставок, віртуальних турів, використання мобільних додатків та QR-кодів для доступу до додаткової інформації про експонати [73].

- Інтерактивність експозицій: впровадження інтерактивних зон, де відвідувачі можуть брати участь у майстер-класах, взаємодіяти з експонатами або використовувати доповнену реальність для занурення в історичну атмосферу [73].

- Розробка тематичних програм: інтеграція музеїв у великі культурні події, наприклад, організація нічних екскурсій, реконструкцій історичних подій або квестів для молоді.

- Інклюзивність музеїв: створення пандусів, тактильних копій експонатів, аудіогідів різними мовами, у тому числі з тифлокоментарем, путівників для незрячих, для слабозорих.

Музеї повинні активно співпрацювати з туристичними агентствами, місцевими громадами та міжнародними організаціями для просування своїх послуг. Це включає:

- Партнерство з туристичними агентствами: створення спільних туристичних пропозицій, що включають музеї як основний або додатковий елемент маршрутів.

- Участь у міжнародних культурних проектах: обмін досвідом із зарубіжними музеями, організація спільних виставок і програм для іноземних туристів.

- Популяризація через цифрові канали: активна присутність у соціальних мережах, розробка інформаційних сайтів і платформ, таких як туристичний сайт «Рівненщина туристична».

Музеї Рівненщини мають великий потенціал для того, щоб стати центрами популяризації культурного надбання регіону. Важливим є не лише збереження спадщини, але й її активне використання:

- Розробка нових туристичних маршрутів: інтеграція музеїв, таких як Сарненський історико-етнографічний музей або Етнопарк «Ладомирія», до маршрутів, які поєднують історичну, культурну та природну складову.

- Організація тематичних екскурсій: наприклад, «Козацькі шляхи Рівненщини» з відвідуванням Дубенського замку та Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви».

- Використання фестивального туризму: організація заходів, які привертають туристів через поєднання музеїв із музичними, театральними або гастрономічними фестивалями.

Розвиток музеїв у контексті культурного туризму сприяє зростанню економічного потенціалу регіону. Відвідування музеїв стимулює розвиток супутньої інфраструктури: готелів, ресторанів, сувенірних магазинів і транспортних послуг. Крім того:

- Інвестиції у музеї: залучення міжнародних грантів і державної підтримки для модернізації закладів.

- Збільшення туристичного потоку: створення унікальних пропозицій, які привертають внутрішніх та іноземних туристів.

Музейна мережа Рівненської області має великий потенціал для подальшого розвитку в контексті культурного туризму. Постійна модернізація, активна співпраця з іншими учасниками туристичного ринку та інтеграція історико-культурної спадщини у сучасні туристичні продукти дозволять музеям не лише зберігати минуле, але й стати важливими центрами популяризації регіону, залучення туристів та економічного зростання.

Удосконалення музейної мережі є одним із ключових завдань для розвитку культурного туризму, що відіграє важливу роль у популяризації історико-культурної спадщини Рівненської області та України в цілому. Музеї не лише забезпечують збереження артефактів, які є свідками минулого, але й стають активними учасниками сучасного туристичного середовища, залучаючи відвідувачів через інноваційні підходи, інтерактивні формати й нові технології.

Згідно з аналізом, модернізація музеїв сприяє їхній трансформації з традиційних сховищ артефактів у багатофункціональні культурно-освітні центри. Використання цифрових технологій, інтерактивних експозицій, віртуальних турів і мультимедійних інсталяцій значно підвищує привабливість музеїв для різних категорій туристів, особливо молоді. Інтеграція сучасних рішень робить музейний простір більш доступним, інтерактивним та зрозумілим для широкої аудиторії [73].

Важливим напрямом є також включення музеїв до туристичних маршрутів, що допомагає розширити їхню аудиторію та зміцнити зв'язок із місцевими громадами. Створення нових тематичних маршрутів дозволить об'єднати культурну, природну та історичну спадщину регіону, створюючи інтегрований туристичний продукт. Успішні приклади, зокрема Етнопарк «Ладомирія» та Музей сучасного українського мистецтва Корсаків у Луцьку, демонструють, як тісна співпраця музеїв із туристичними агентствами та іншими установами може підвищити їхню роль у культурному туризмі.

Водночас залучення музеїв до міжнародних грантових програм і проєктів є перспективним кроком для забезпечення фінансування та обміну досвідом із провідними закладами культури світу. Це дозволяє інтегрувати музеї Рівненщини у світову культурну спільноту, популяризуючи унікальну спадщину регіону.

Підсумовуючи, можна зазначити, що вдосконалення музейної мережі сприяє розвитку не лише культурного туризму, але й економічного потенціалу регіону. Це зумовлює важливість співпраці між музеями, туристичними структурами, органами влади та громадами. Успішне включення музеїв у сферу культурного туризму створює передумови для залучення інвестицій, збереження національної спадщини та підвищення туристичної привабливості регіону, роблячи його важливим гравцем на туристичній мапі України.

3.2. Організація нових маршрутів

У сучасному світі культурний туризм набуває все більшої популярності, перетворюючись на потужний інструмент збереження та популяризації історико-культурної спадщини. Це одна з найперспективніших сфер туристичної індустрії, яка відповідає сучасним тенденціям зростаючого інтересу до пізнання історії, культури та традицій різних регіонів. Туристи все частіше обирають поїздки, що дозволяють їм зануритися в атмосферу минулих епох, відвідати музеї, архітектурні пам'ятки, етнографічні комплекси та інші об'єкти, що мають культурну цінність [4].

Для Рівненської області розвиток цього напрямку є не лише способом підвищення туристичної привабливості, але й важливим економічним ресурсом. Туристичні маршрути із включенням музеїв, архітектурних пам'яток та етнографічних об'єктів відкривають нові можливості для залучення внутрішніх та іноземних туристів, сприяють формуванню позитивного іміджу регіону, створенню нових робочих місць та підтримці локального бізнесу.

Рівненська область, яка має багату історико-культурну спадщину, є ідеальним регіоном для розвитку культурного туризму. Унікальні об'єкти, такі як Острозький замок, Дубенський замок, Етнопарк «Ладомирія», Культурно-археологічний центр «Пересопниця» та Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», створюють потужну базу для розробки нових туристичних маршрутів, здатних задовольнити навіть найвибагливіших мандрівників.

Однак необхідною умовою для розвитку культурного туризму в Рівненській області є створення нових туристичних маршрутів. Поєднання різноманітних об'єктів у структуровані та тематичні маршрути сприяє ефективнішому використанню туристичних ресурсів регіону. Наприклад, інтеграція менших музеїв, таких як Сарненський історико-етнографічний музей або Здолбунівський краєзнавчий музей, у нові маршрути дозволить збільшити

потік відвідувачів до цих об'єктів, які наразі залишаються недостатньо популярними.

Крім того, нові маршрути сприяють: 1) залученню різних категорій туристів: сімей із дітьми, молоді, освітніх груп, міжнародних відвідувачів, до ознайомлення з маловідомими об'єктами; 2) розширенню сезонного туризму, адже маршрути, орієнтовані на культуру та історію, залишаються актуальними незалежно від пори року; 3) ефективному використанню потенціалу регіону, що забезпечує сталий розвиток туризму та економіки.

Сучасні туристи очікують від подорожей не лише інформації, але й емоційного та інтерактивного досвіду. Тому нові маршрути повинні відповідати цим очікуванням. Інтерактивні програми, такі, як театралізовані екскурсії в Дубенському замку, майстер-класи з виготовлення етнографічних виробів у «Ладомирії» або мультимедійні тури в Етноцентрі «Полісся», можуть значно підвищити зацікавленість туристів.

Використання сучасних технологій, таких як віртуальні тури, QR-коди для отримання інформації про експонати, мобільні додатки з інтерактивними картами, допоможе зробити маршрути доступними та цікавими для молоді й технічно обізнаних мандрівників. Наприклад, створення мобільного додатка «Рівненщина туристична» із включенням мультимедійного контенту про музеї та маршрути може стати важливим кроком для популяризації культурного туризму в регіоні.

Ще одним важливим аспектом у розробці нових маршрутів є забезпечення доступності для всіх категорій населення. Маршрути повинні бути зручними для туристів із обмеженими можливостями, включаючи адаптовану інфраструктуру, аудіогіди для людей із порушеннями зору та спеціальні програми для сімей із дітьми. Забезпечення доступності підвищить рівень соціальної відповідальності та зробить маршрути привабливішими для ширшої аудиторії.

Отже, створення нових туристичних маршрутів із включенням музеїв є важливим кроком у розвитку культурного туризму на Рівненщині. Це не лише

сприятиме збереженню й популяризації культурної спадщини, але й посилить економіку регіону. Нові маршрути повинні бути інтерактивними, сучасними, доступними та орієнтованими на різноманітні категорії туристів, що забезпечить сталий розвиток туризму та залучення нових відвідувачів.

Рівненська область має багату історико-культурну спадщину, що створює міцну основу для розвитку музейних маршрутів. Однак, наразі ці маршрути мають неоднорідний рівень розвитку та популярності. Серед основних об'єктів, які активно відвідують туристи:

- Державний історико-культурний заповідник у місті Дубно. Дубенський замок — один із найпопулярніших туристичних об'єктів Рівненщини. Його включено до багатьох екскурсійних програм завдяки багатій історії, архітектурній цінності, унікальним музейним експонатам та регулярним заходам, таким як історичні фестивалі, тематичні екскурсії та реконструкції [19]. Попри це, недостатня інтеграція з іншими туристичними локаціями знижує його потенціал для тривалих туристичних маршрутів.

- Острозький державний історико-культурний заповідник. Острозький замок, академія, музеї книги та місцеві пам'ятки архітектури є важливими компонентами туристичних маршрутів. Зокрема, відвідувачі мають змогу ознайомитися з унікальними експозиціями стародруків та реліквій музею історії Острозької академії, що підвищує туристичну привабливість об'єкту [41]. Водночас виклики, пов'язані із недостатньою кількістю якісного транспортного сполучення, залишаються актуальними.

- Рівненський обласний краєзнавчий музей. Пропонує широкий спектр експозицій, що охоплюють історію, культуру, етнографію та природу регіону. Популярність музею підтримується завдяки зручному розташуванню в обласному центрі та організації тематичних виставок, екскурсій та фестивалів. Попри членство в міжнародній мережі “Via Regia — культурний шлях Ради Європи” (це найдавніший і найдовший сухопутний шлях, який з'єднує Східну та Західну Європу, і проходить територією восьми європейських країн), його інтеграція у ширші туристичні маршрути обмежена [25].

- Етнопарк «Ладомирія». Цей об'єкт, хоча й відносно новий, уже став популярним серед туристів завдяки інтерактивним програмам, майстер-класам і фестивалям. Його концепція відповідає сучасним запитам туристів на інтерактивний та автентичний культурний досвід.

- Культурно-археологічний центр «Пересопниця». Центр, присвячений створенню Пересопницького Євангелія, має унікальний потенціал для релігійного та культурного туризму. Попри це, кількість відвідувачів залишається низькою через слабку популяризацію та недостатню промоцію.

Попри значну кількість об'єктів культурної спадщини, туристичні маршрути Рівненської області стикаються з низкою проблем, а саме:

- недостатня популяризація. Об'єкти, такі як Сарненський, Березнівський чи Корецький музеї, часто залишаються невідомими для широкого загалу через брак інформації у національних та міжнародних туристичних ресурсах;

- слабка інтеграція об'єктів у комплексні маршрути. Існуючі туристичні маршрути, як правило, є точковими, без чіткої концепції зв'язку між музеями та іншими туристичними об'єктами;

- інфраструктурні обмеження. Відсутність належного транспортного сполучення та недостатня кількість комфортних місць проживання обмежують привабливість віддалених об'єктів;

- слабкий маркетинг. Використання цифрових платформ для промоції туристичних об'єктів залишається недостатнім. Це стосується як офіційних вебресурсів, так і соціальних мереж;

- нереалізований потенціал локальних музеїв. Районні музеї мають значний потенціал для залучення туристів через унікальні етнографічні та історичні експозиції, однак їм не вистачає фінансування та маркетингової підтримки.

Рівненська область має великі можливості для розробки нових туристичних маршрутів:

- Історичні маршрути: Поєднання відвідувань Дубенського й Острозького замків, музеїв які розташовані в палацах створить унікальний продукт для туристів.

- Етнографічні маршрути: Інтеграція Етнопарку «Ладомирія» та етнографічних музеїв у Сарнах і Березному сприятиме популяризації традиційної культури.

- Екологічно-культурні маршрути: Поєднання природних пам'яток Рівненщини з відвідуванням музеїв розширить аудиторію.

Аналіз сучасного стану туристичних маршрутів у Рівненській області демонструє високий потенціал для їх подальшого розвитку. Для реалізації цих можливостей потрібно популяризувати музеї, покращити інфраструктуру та забезпечити інтеграцію маршрутів у туристичну галузь. Створення інноваційних та тематичних маршрутів дозволить залучити більше туристів, сприятиме розвитку регіону та підвищить економічну активність у сфері туризму. Тому пропонуємо нові туристичні маршрути, які можуть бути успішно реалізовані на теренах Рівненської області.

Етнографічний маршрут **«Шляхами традицій і ремесел»**. Даний маршрут поєднує в собі чотири унікальні локації, які представляють багатство етнографічної спадщини Рівненської області. Подорож охоплює як історико-етнографічні музеї, так й інтерактивний етнопарк, пропонуючи відвідувачам занурення у побут, ремесла та духовну культуру регіону. Учасники маршруту матимуть можливість побачити унікальні колекції предметів побуту, археологічні знахідки та народне мистецтво, а також відвідати майстер-класи з традиційних ремесел. (Додаток Б)

Мета маршруту полягає в популяризації етнографічної спадщини Полісся та Волині; збереженні унікальної культури, ремесел, побуту та духовних цінностей місцевих жителів; залученні туристів до активного пізнання традицій регіону через інтерактивні виставки, майстер-класи та культурні заходи. Маршрут спрямований на розвиток культурного туризму Рівненської області,

підвищення її туристичної привабливості та сприяння збереженню нематеріальної культурної спадщини.

Загальна характеристика маршруту:

Дистанція:

- Автомобільний шлях: 321 км.
- Пішохідний шлях: 301 км (для поціновувачів активного туризму можливий комбінований варіант).

Кількість локацій: 5 основних об'єктів.

Тип маршруту: етнографічний.

Тривалість маршруту: 2 дні.

Цільова аудиторія: туристи зацікавлені в етнографії та культурній спадщині, гості з інших регіонів України, сім'ї з дітьми, які хочуть ознайомитися з традиціями предків через інтерактивні формати, шкільні та студентські групи для освітньо-культурних поїздок.

Об'єкти маршруту:

Рівненський обласний краєзнавчий музей

Діяльність музею:

Рівненський обласний краєзнавчий музей активно досліджує, вивчає, зберігає та популяризує культурну, історичну та природну спадщину Рівненщини. Його колекція налічує понад 300 тисяч експонатів і охоплює археологію, етнографію, природу та історію краю. Музей проводить численні виставки, науково-практичні конференції, семінари й освітні програми, а також випускає збірники наукових праць, присвячені регіональній культурі та історії [25].

Особливості:

1. Етнографічна складова: значна частина експозиції присвячена етнографії Волинського Полісся, демонструючи традиції, основні заняття, побут та ремесла мешканців Рівненщини.

2. Фестиваль «Музейні гостини»: масштабний щорічний фольклорно-етнографічний фестиваль, який популяризує народне мистецтво

Полісся через ремісничі майстер-класи, фольклорні виступи й виставки народних майстрів [9].

3. Інноваційні підходи: використання інтерактивних методів і сучасних освітніх програм для залучення молоді до збереження національної спадщини.

Активності:

- Проведення тематичних виставок, зокрема тимчасових, присвячених актуальним подіям та культурі регіону.

- Організація освітніх заходів для молоді, таких як програма «Твій друг — музей» [9].

- Міжнародна співпраця та участь у наукових конференціях, які сприяють інтеграції регіональної історії в світовий науковий контекст.

- Фольклорні заходи й фестивалі, що залучають туристів і популяризують традиційне мистецтво Рівненського Полісся.

Музей є важливим осередком культурного життя області, зберігаючи її історичну й етнографічну спадщину, а також сприяючи розвитку етнографічного туризму.

Сарненський історико-етнографічний музей (м. Сарни, Сарненський район)

Діяльність музею:

Сарненський історико-етнографічний музей зберігає, вивчає та популяризує історію, культуру та ремесла Волинського Полісся. Його фонди включають понад 7 тисяч експонатів основного фонду та таку ж кількість науково-допоміжних матеріалів. Музей активно займається науково-дослідною роботою, організовує персональні виставки, майстер-класи, лекції, тематичні заходи та фестивалі, такі як обряд водіння Куста — традиційне поліське свято [66].

Особливості:

- Скансен: комплекс архітектурних споруд під відкритим небом, який включає в себе селянські хати, кузню, вітряний млин XIX ст., каплицю XVIII ст. та символічний цвинтар з кам'яними пам'ятниками XVII ст. [66].

• Етноцентр «Полісся»: інтерактивний простір із трьома експозиційними залами:

1. Зала традиційного одягу Полісся, з унікальними зразками, такими як весільне вбрання в техніці «серпанок» [11].

2. Зала, присвячена ткацькому ремеслу, з діючими ткацькими верстатами, що демонструють процес створення полотна.

3. Простір для проведення лекцій, майстер-класів і круглих столів.

Активності:

- Організація свят народної творчості, як-от обряд водіння Куста.
- Виставки робіт місцевих майстрів народного мистецтва.
- Демонстрації роботи ткацьких верстатів та інтерактивні аудіо- та відеоматеріали.
- Проведення освітніх заходів для відвідувачів усіх вікових груп.

Сарненський музей є унікальним культурним центром, який не лише зберігає спадщину Полісся, а й активно впроваджує сучасні інтерактивні технології, роблячи культуру доступною для відвідувачів.

Березнівський краєзнавчий музей (м. Березне, Рівненський район)

Діяльність музею:

Березнівський краєзнавчий музей активно працює над збереженням історико-культурної спадщини регіону. У його фондах зберігається понад 10 тисяч експонатів, які охоплюють етнографію, археологію, нумізматику та історію Березнівського Полісся. Музей організовує оглядові та тематичні екскурсії, освітні заходи, виставки сучасного декоративно-прикладного мистецтва та благодійні акції [58].

Музей також адаптується до сучасних технологій: створено аудіогід, 3D-панораму експозицій, оцифровано колекцію та впроваджено онлайн-платформу фотоархіву.

Особливості:

1. Етнографічний фокус: відділ народознавства з експонатами кін. XIX – поч. XX ст. демонструє побут, ремесла, промисли та традиційні головні убори,

взуття та одяг регіону, включаючи унікальні серпанкові намітки та сорочки [58].

2. Історичні тематики: експозиції висвітлюють період Речі Посполитої, події двох світових воєн та діяльність ОУН-УПА на Березнівщині.

3. Сучасні технології: впроваджено інноваційні продукти для інтерактивного вивчення історії та культури.

4. Громадська діяльність: участь у виховних заходах для школярів, тематичних вечорах, а також організація благодійних акцій.

Активності:

- Організація виставок, майстер-класів та лекцій.
- Співпраця зі школами та громадськими організаціями для популяризації історії.

- Благодійні заходи для підтримки дітей-сиріт та інших соціально незахищених категорій.

Березнівський музей є важливим культурним центром, який поєднує традиції з інноваціями, надаючи відвідувачам багатий досвід вивчення історії та культури Полісся.

Радивилівський історичний музей (м. Радивилів, Дубенський район)

Діяльність музею:

Радивилівський історичний музей зберігає та популяризує багатий історико-культурний спадок регіону. Основна діяльність музею включає:

- Експозиційні зали з тематикою, яка охоплює історію міста від князівської та козацької доби до сучасності, події Берестецької битви, етнографію краю, а також діяльність видатних уродженців і відомих гостей міста [55].

- Центр збереження українських традицій (був заснований при музеї у 2018 р.), що об'єднує майстрів декоративно-прикладного та художнього мистецтва, популяризує народні ремесла та реалізує сувенірну продукцію .

- Освітні заходи, такі як тематичні лекції для дітей, організація майстер-класів із народних ремесел, зокрема випікання жайворонків до свята Стрітення.

- Щорічне етнографічне свято «Музейне подвір'я запрошує», яке сприяє збереженню та популяризації народного мистецтва [9].

Особливості:

1. Історична тематичність: сім експозиційних залів представляють ключові етапи історії Радивилівщини, включно з подіями Берестецької битви.

2. Етнографічний акцент: значна увага приділяється побуту, традиціям та мистецтву регіону, створюючи унікальну атмосферу для відвідувачів.

3. Інноваційний центр: Центр збереження українських традицій активно інтегрує культурну спадщину у туристичну галузь та ремісничу діяльність.

4. Просвітницька спрямованість: музей проводить інтерактивні заходи для молоді, розкриваючи історію через практичні заняття та фестивалі.

Активності:

- Екскурсії, виставки, майстер-класи з народних ремесел.
- Освітні програми спрямовані на молодь.
- Організація фестивалів для майстрів народного мистецтва, що стимулюють локальну культурну активність.

Радивилівський історичний музей є важливим культурним центром, який об'єднує історію, традиції та сучасні практики для збереження та популяризації спадщини Радивилівщини.

Етнопарк «Ладомирія» (м. Радивилів, Дубенський район)

Діяльність:

Етнопарк «Ладомирія» спрямований на збереження, дослідження та популяризацію традиційної культури Волині як історико-етнографічного регіону. Основна діяльність парку включає:

- Відродження ткацької справи, зокрема технології виготовлення серпанкових тканин і костюмів, які є частиною національної культурної спадщини [21].

- Організацію інтерактивних майстер-класів, фестивалів, гастрономічних турів, а також навчальних курсів із традиційних ремесел і культури.

- Книговидавничу діяльність, зокрема публікацію «Історії Волині» — масштабного дослідження етнографічного регіону [21].

- Проведення народних свят і тематичних заходів, як-от День традиційного костюма.

- Освітні програми, які передають знання про ремесла та українські традиції.

- Можливість орендувати автентичний український одяг для своїх фотосесій та відео.

Особливості:

1. Комплексний підхід: поєднання музею просто неба, воркшоп-простору, аустерії та музею автентичного костюма.

2. Інноваційність: використання інтерактивних технологій, як-от віртуальні екскурсії, мультимедійні презентації та активна присутність у соціальних мережах.

3. Збереження культурної спадщини: реконструкція ткацьких верстатів, автентичного костюма та технологій ткання, адаптація історичних давньоволинських рецептів у ресторанчику-аустерії [21].

4. Туристична привабливість: унікальний туристичний продукт завдяки поєднанню традиційних ремесел із сучасними інтерактивними підходами.

Активності:

- Археологічні дослідження та експедиції.
- Проведення свят народної творчості, фольклорних подій та тематичних екскурсій.

- Видавництво унікальних етнографічних та історичних досліджень.

- Майстер-класи з ткацтва, народного мистецтва та гастрономії.

Етнопарк «Ладомирія» — це сучасний етнографічний центр, що інтегрує традиції Волині з інноваційними методами їх популяризації, залучаючи як місцевих мешканців, так і туристів із різних куточків України.

Туристичний маршрут «**Козацькі шляхи Рівненщини**». Він покликаний ознайомити туристів із видатними подіями, пов'язаними з добою козацтва, пам'ятками історії та культурною спадщиною Рівненської області. Цей маршрут може стати основою для культурно-пізнавального туризму, акцентуючи увагу на героїчному минулому регіону. (Додаток В)

Мета маршруту: популяризація історії козацтва на Рівненщині, знайомство з місцями, які пов'язані із Національно-визвольною війною XVII століття, та культурною спадщиною, що зберігає пам'ять про добу козацтва.

Загальна характеристика маршруту:

Дистанція:

- Автомобільний шлях: 171 км.
- Пішохідний шлях: 134 км (для поціновувачів активного туризму можливий комбінований варіант).

Кількість локацій: 5 основних об'єктів.

Тип маршруту: історичний

Тривалість маршруту: 1 день.

Цільова аудиторія: туристи зацікавлені історією, школярі, студенти, освітні групи, представники козацьких, патріотичних організацій, гості з інших регіонів України.

Об'єкти маршруту:

Рівненський обласний краєзнавчий музей

Опис: провідний осередок, де зібрано та збережено численні експонати, що висвітлюють історію, природу та культурні традиції Рівненщини, виконує ключову роль у збереженні культурної спадщини регіону.

Особливості: виставковий зал «Край в XVII ст. Берестецька битва 1651 р.», детально висвітлює події цієї знакової битви. У залі представлено холодну

та вогнепальну зброю, а також побутові речі козаків, селян і поляків XVII ст. [33].

Джерело Святого Миколая (с. Гільча Перша, Рівненський район)

Опис: джерело, яке завдяки своїм лікувальним властивостям вважають чудодійним.

Особливості: у цьому місці перебували повстанці під проводом Северина Наливайка, а під час Національно-визвольної війни тут зупинявся з військом Богдан Хмельницький.

Дубенський краєзнавчий музей (м. Дубно)

Опис: знаходиться музей у стінах Дубенського замку, є одним із найвизначніших історичних закладів регіону. Він пропонує відвідувачам різноманітні експозиції, які охоплюють широкий спектр історичних періодів і тем, пов'язаних із багатомістовою історією краю.

Особливості: виставка «Щит і меч землі дубенської», на якій представлено колекції зброї, амуніції та предметів побуту козаків, зокрема демонструється колекція козацьких люльок [19].

Козацький редут (с. Семидуби, Дубенський район)

Опис: це місце історичної пам'яті, яке зберігає сліди героїчного минулого козацтва. Кам'яні хрести, що й досі стоять на чотирьох кутах редуту, слугують мовчазними свідками тих подій, нагадуючи про їхню значущість. У центрі розташовані могила козаків, каплиця та меморіал, створені на честь полеглих героїв.

Особливості: на цьому місці, між селами Плоска та Семидуби, козаки-богунці дали останній бій польсько-шляхетському війську. Саме тут трагічно й водночас велично завершилася Берестецька битва 1651 року [76].

Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» (с. Пляшева, Дубенський район)

Опис: місце вшанування пам'яті козаків і селян, які брали участь у Берестецькій битві 1651 року під проводом Богдана Хмельницького.

Особливості: музей заповідника демонструє різноманітні археологічні знахідки та експозиції, присвячені визначній історичній події — Берестецькій битві. Серед архітектурних пам'яток комплексу слід виділити дерев'яну Свято-Михайлівську церкву XVII ст., у якій, за переказами, перед боєм молилися Богдан Хмельницький, Іван Богун та інші полководці. Особливу увагу заслуговує Свято-Георгіївська церква, збудована на початку XX століття в стилі українського бароко. Цей храм складається з трьох ярусів. У нижньому ярусі розташована гробниця-усипальниця, де спочивають численні останки загиблих у Берестецькій битві [1].

Поблизу заповідника, в урочищі Монастирщина, знаходиться козацький цвинтар XVII століття, де поховані козаки, а їхні могили позначені кам'яними хрестами. Інтеграція заповідника до запропонованого туристичного маршруту сприятиме збереженню національної пам'яті та залученню туристів, зацікавлених у військовій історії України.

Історико-культурний маршрут **«Замкова спадщина Рівненщини: фортеці, палаци, підземелля»**. Цей маршрут пропонуватиме туристам можливість відвідати найвизначніші архітектурні пам'ятки Рівненської області, що представляють різні епохи та стилі. Подорож охоплює замки, палаци, оборонні споруди, підземелля та культурно-історичні локації, кожна з яких має свою унікальну історію та культурне значення. (Додаток Д)

Мета маршруту полягає в популяризації унікальної замкової спадщини Рівненської області, залученні туристів до вивчення історико-культурних пам'яток і сприянні збереженню архітектурної спадщини регіону. Він створює можливості для поєднання пізнавального туризму з відпочинком, підтримуючи економічний та культурний розвиток області.

Загальна характеристика маршруту:

Дистанція:

- Автомобільний шлях: 270 км.
- Пішохідний шлях: 234 км (для поціновувачів активного туризму можливий комбінований варіант).

Кількість локацій: 9 основних об'єктів.

Тип маршруту: історико-культурний.

Тривалість маршруту: 2 дня.

Цільова аудиторія: туристи зацікавлені в архітектурі, історії та культурній спадщині, школярі, студенти, освітні групи, гості з інших регіонів України.

Об'єкти маршруту:

Палац графів Горчинських (м. Корець, Рівненський район)

Опис: палац є пам'яткою архітектури місцевого значення в стилі раннього-класицизму, збудована в кінці XVIII ст. князем Любомирським. Нині ця історична споруда слугує осередком збереження і популяризації культурної спадщини регіону, будучи місцем розташування Корецького районного історичного музею [28].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: включає виставки про місцеву династію князів Корецьких, Корецький Свято-Троїцький монастир, всесвітньо відому місцеву порцеляну, представників етнічної спільноти району [28].

- Культурно-просвітницькі заходи: проведення тематичних виставок присвячених історії та культурі краю, майстер-класів з народного мистецтва та ремесел.

- Освітні ініціативи: екскурсії, лекції та співпраця з туристичними організаціями для інтеграції в регіональні маршрути.

Особливості:

Палац графів Горчинських поєднує у собі історичну, культурну та архітектурну цінність. Унікальність музейної експозиції полягає у представленні корецької порцеляни, відомої далеко за межами України, та інтерактивних заходах, які залучають відвідувачів до вивчення автентичного побуту краю.

Корецький замок (м. Корець, Рівненський район)

Опис: Замок у місті Корець має давню історію, починаючи з 1386 року, коли князь Федір Острозький збудував дерев'яний замок, пізніше у XVI ст. був укріплений кам'яними мурами [76].

У XVII-XVIII століттях замок перетворився на пізньобарокову резиденцію в стилі palazzo in fortezza, яка поєднувала оборонні елементи (рови, вежі) зі світськими рисами. До комплексу входила в'їзна брама з годинниковою вежею, чотирьохарковий кам'яний міст та унікальний палац із вестибюлем і залом для балів.

В першій половині XIX століття замок постраждав від пожежі, що знищила більшість споруд. До наших днів збереглися надбрамна вежа та частина двоповерхових будівель, що свідчать про величну історію цієї пам'ятки.

Палац Стецьких (с. Великі Межирічі, Рівненський район)

Опис: історичний архітектурний комплекс, розташований на мальовничих берегах річки Стави. До складу комплексу входили палац, два флігелі, парк із ботанічним садом, штучний ставок, господарські будівлі для челяді, стайня, псарня, фільварки та костел із родовим склепом.

Палац, збудований в кінці XVIII ст. Яном Стецьким у стилі класицизму, вирізнявся розкішною оздобою. Головна зала оформлена в бароковому стилі, де збереглися елементи ліпнини та архітектурні деталі. Сьогодні будівля палацу та прилеглі споруди перебувають в аварійному стані, проте знаходяться у підпорядкуванні місцевої спецшколи-інтернату [76].

Острозький замок (м. Острог, Рівненський район)

Опис: розташований на вершині 20-метрового пагорба над долиною річки Вілії, Острозький замок є однією з найвизначніших національних пам'яток архітектури XIV століття. Спочатку як башта-донжон, відома нині як «Вежа Мурована», він слугував резиденцією князів Острозьких, які відігравали провідну роль у політичному та культурному житті України в XIV-XVII ст. Сьогодні на території замку розташований Острозький краєзнавчий музей,

заснований у 1916 році, що є одним із найстаріших та найзначніших музейних закладів Рівненщини [52].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: висвітлює історію роду князів Острозьких, включаючи Острозьку Біблію 1581 року — одну з найперших друкованих видань церковнослов'янською мовою.

- Освітні програми: проводить виставки, тематичні екскурсії та лекції.

- Інклюзивність: музей оснащений аудіогідом, тактильними копіями експонатів і адаптованими путівниками для людей із порушеннями зору та слуху.

Особливості: музей приваблює туристів унікальними експонатами, серед яких археологічні знахідки, іконопис, середньовічна зброя та цінні артефакти, що відображають багатовікову історію регіону. Сучасний підхід до інклюзивності та технологій робить його доступним для відвідувачів із різними потребами, що підвищує його популярність серед туристів і дослідників.

Луцька надбрамна вежа (м. Острог, Рівненський район)

Опис: є пам'яткою оборонної архітектури національного значення середини XVI століття. Побудована як ключовий елемент оборонної системи Острога, вежа виконувала роль барбакана, захищаючи підходи до міста з боку Луцького гостинця. У 1985 році в будівлі відкрили Музей книги та друкарства — унікальний для України осередок історії книгодрукування та слов'янської писемності [42].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: експонує близько 4900 книг, включаючи стародруки XVI-XVIII століть, рукописи XVI-XXI століть [42].

- Культурно-просвітницькі заходи: організовує виставки з історії друкарства, літератури та освіти.

- Освітні програми: проводить науково-просвітницькі заходи, спрямовані на популяризацію слов'янської писемності та книгодрукування.

Особливості: візитною карткою музею є Острозька Біблія — перше повне видання Старого та Нового Завітів слов'янською мовою. Це унікальний центр, який поєднує культурну, наукову та освітню місії, привертаючи увагу туристів і дослідників до історії друкарства та розвитку освіти в Україні.

Острозька академія (м. Острог, Рівненський район)

Опис: заснована у 1576 році князем Василем-Костянтином Острозьким, є першим вищим навчальним закладом у Східній Європі. Відновлена у 1994 році як Національний університет «Острозька академія», вона є важливим освітнім і культурним осередком України. З 1997 року при університеті почав діяти Музей історії Острозької академії, який розповідає про історію закладу від моменту його заснування до сучасності через хронологічно побудовані експозиції [41].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: експонування ролі князів Острозьких у формуванні української культури та європейської історії.
- Культурно-просвітницька діяльність: проведення виставок у підземній мистецькій галереї, розташованій у приміщенні монастиря капучинів, організація творчих зустрічей, мистецьких презентацій, лекцій і поетичних вечорів.
- Освітні ініціативи: інтерактивні екскурсії для відвідувачів різного віку, забезпечення наукової роботи університету через збереження історичних артефактів і документів.

Особливості: музей історії Острозької академії поєднує історичну, освітню та мистецьку діяльність, створюючи унікальний просвітницький простір. Завдяки інтеграції історичних артефактів із сучасними мистецькими підходами, він залишається відкритим і доступним для широкої аудиторії, від студентів до туристів.

Тараканівський форт (с. Тараканів, Дубенський район)

Опис: унікальна пам'ятка архітектури та історії XIX століття, розташована над річкою Іквою. Оборонна споруда має форму ромба, оточена

ровом і земляними валами. У центральній частині розташовані двоповерхова казарма, підземні ходи та близько 105 казематів. Під час Першої світової війни форт став ареною боїв під час Брусилівського прориву. У радянський період споруду намагалися використовувати як склади, але через вологість ці проєкти не вдалися [20].

Нині форт перебуває в аварійному стані, проте залишається популярним туристичним об'єктом. Його архітектура, історична значимість і мальовниче розташування приваблюють істориків, фотографів і любителів пригод.

Особливості:

- Унікальність споруди: одна з трьох подібних у світі.
- Поєднання історичної значимості з можливістю екскурсійного туризму
- Мальовниче розташування та збережені історичні елементи, ідеальне місце для шанувальників історії, архітектури та фотографії.

Дебенський замок (м. Дубно, Дубенський район)

Опис: є одним із найстаріших замків України, заснований у 1492 році. Його архітектура поєднує середньовічні риси (міцні мури, підземелля зі склепіннями) та парадний стиль (зали з декоративною ліпниною). Замок є національною пам'яткою культури, архітектури та історії. Також фортеця ніколи не було захоплено силою, завдяки своїй фортифікаційній потужності, яка включала 73 гармати та природний захист річкою Іквою. Сьогодні в замку діє Дубенський краєзнавчий музей, який виконує важливі функції, спрямовані на збереження та популяризацію культурної спадщини регіону [19].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: музей представляє різнопланові виставки, такі як етнографічна колекція, військові артефакти, а також інтерактивна виставка у казематах.

- Освітня робота: проводить екскурсії, історичні лекції та майстер-класи для дітей і дорослих, акцентуючи увагу на історії замку та регіону. Також музей активно співпрацює з місцевими громадами та освітніми установами, роблячи історію доступною і цікавою для широкого кола відвідувачів.

- Культурно-просвітницькі заходи: організація фестивалів історичної реконструкції, тематичних театралізованих вистав, поетичних вечорів та виставок сучасного мистецтва.

- Інтерактивний підхід: відвідувачі можуть відчувати атмосферу минулих століть, беручи участь у подіях, що відтворюють середньовічне життя.

Особливості: Дубенський краєзнавчий музей вирізняється своєю багатою історичною спадщиною, унікальною експозицією, інтерактивними виставками та культурними заходами. Завдяки інтеграції в культурне життя регіону, музей є важливим туристичним центром Рівненщини.

Палац Ходкевичів (сmt. Млинів, Дубенський район)

Опис: збудований наприкінці XVIII століття в стилі класицизму, є пам'яткою архітектури національного значення. На сьогодні збереглися лише окремі елементи палацового ансамблю. У 1975 році у збереженому флігелі палацу було засновано Млинівський краєзнавчий музей, який активно зберігає та популяризує історичну і культурну спадщину краю [60].

Діяльність музею:

- Експозиційна діяльність: музей експонує археологічні знахідки, етнографічні артефакти, речі побуту селян XIX–XX ст., унікальні зразки природи регіону, такі як бивні мамонта та предмети з давньоруського городища Муравиці [60].

- Освітня робота: організовує оглядові та тематичні екскурсії, інтерактивні виставки, науково-дослідні конференції, презентації та заходи, присвячені пам'ятним датам.

- Культурно-просвітницькі заходи: організація театралізованих нічних екскурсій, фестивалів. Щорічним заходом стало свято «Музейні гостини», яке знайомить відвідувачів із народними ремеслами.

Особливості: музей розташований у флігелі палацу Ходкевичів, що додає експозиціям історичного колориту. Значна частина експозиції присвячена природничій спадщині Млинівщини, унікальним археологічним артефактам, а також експонатам «графської» кімнати, які розповідають про історію родини

Ходкевичів. Однією з найпривабливіших локацій для відвідувачів є підвальне приміщення музею, пов'язане з графською родиною. Особливу атмосферу створюють легенди про «привидів палацу», що робить нічні екскурсії надзвичайно популярними серед туристів [60].

Екологічно-культурний маршрут **«Природа і культурна спадщина: Рівненщина, яка надихає»**. Цей маршрут об'єднує унікальні природні та культурні об'єкти Рівненської області. Від розкішних базальтових стовпів до історичного центру створення Пересопницького Євангелія, від романтичного Тунелю кохання до стародавнього Білівського городища – кожен елемент маршруту відкриває особливий бік багатой спадщини регіону. Маршрут також включає інтерактивні музейні експозиції, які знайомлять із природними багатствами краю. (Додаток Е)

Мета маршруту: поєднати природні та культурні пам'ятки Рівненщини в єдину подорож, яка надихає туристів дослідити унікальну спадщину регіону. Це сприяє популяризації екологічного туризму, збереженню історичних цінностей та розвитку місцевої туристичної інфраструктури.

Загальна характеристика маршруту:

Дистанція:

- Автомобільний шлях: 119 км.
- Пішохідний шлях: 107 км (для поціновувачів активного туризму можливий комбінований варіант).

Кількість локацій: 7 основних об'єктів.

Тип маршруту: екологічно-культурний.

Тривалість маршруту: 1 день.

Цільова аудиторія: еко туристи, молодь, родини, освітні групи, гості з інших регіонів України.

Об'єкти маршруту:

Музей бурштину (м. Рівне, Рівненський район)

Діяльність музею:

Музей бурштину займається популяризацією бурштинового промислу Рівненщини, представляючи історію, процес видобутку та художню обробку бурштину. Він пропонує освітні екскурсії, де відвідувачі можуть дізнатися про походження бурштину, його унікальні властивості та застосування в різні історичні періоди [8].

Особливості:

- Експозиції: У музеї представлені як необроблений бурштин, так і вироби з нього, включно з унікальними прикрасами, релігійними атрибутами та мистецькими композиціями, такими як бурштинова мозаїка і різьба по каменю.

- Унікальні експонати: Відомі експонати включають корону конкурсу «Бурштинова корона України», що поєднує бурштин різних відтінків і срібло [8].

- Інтерактивність: Музей знайомить із легендами та цікавими історіями про «сонячний камінь».

Активності:

- Організація тематичних екскурсій для дорослих і дітей.
- Виставка-продаж виробів із бурштину.
- Проведення освітніх заходів для популяризації традицій бурштинової обробки.

Музей бурштину є важливою культурною установою Рівненщини, яка не лише демонструє природні та історичні багатства регіону, але й сприяє розвитку туристичної привабливості області.

Музей лісу (м. Костопіль, Рівненський район)

Діяльність:

Музей лісу є унікальним закладом, що поєднує освіту, екологічну просвіту та відпочинок серед природи. Його експозиції присвячені історії лісівництва, сучасним досягненням лісового господарства, а також екологічній ролі лісів. Музей працює над популяризацією знань про ліс як важливий природний ресурс та елемент екосистеми [56].

Особливості:

- **Експозиції:** Музей має три тематичні зали: історичний зал, зал сучасного розвитку лісового господарства та відкриту територію.

- **Рекреаційна зона:** Навколо музею облаштовано дитячий майданчик, екологічна стежка та зона для відпочинку.

- **Ексклюзивність:** У музеї зібрано унікальні експонати, які представляють історію лісівництва від найдавніших часів, зразки флори і фауни, а також вироби народних промислів.

- **Майбутні проекти:** Планується відновлення будинку лісника, що стане додатковою атракцією.

Активності:

- Проведення екологічних стежок і екскурсій.

- Майстер-класи з народних промислів, пов'язаних із лісом.

- Організація тематичних виставок та інтерактивних програм для дітей і дорослих.

- Продаж виробів народних майстрів.

Музей лісу є візитівкою Рівненської області, що поєднує культурну, екологічну та освітню складові, надаючи можливість відвідувачам ближче познайомитися з природним багатством регіону та відчувати його автентичність [56].

Базальтові стовпи (с. Базальтове, Рівненський район)

Опис: базальтові стовпи — унікальна геологічна пам'ятка природи в Україні. Вони утворилися близько 600 мільйонів років тому на місці вулканічної активності. Ці багатогранні базальтові колони, висотою від 3 до 30 метрів, вражають своєю геометричною стрункістю та монументальністю. Територія має природоохоронний статус і знаходиться біля сіл Базальтове, Берестовець і Новий Берестовець. Площа заказника становить близько одного гектара [76].

Особливості:

- **Геологічна унікальність:** базальтові колони мають поперечний переріз від чотирьох до семи граней.

- Естетична привабливість: кам'яні стовпи формують дивовижні пейзажі, доповнені водоймами, які додають території спокійної краси.

- Мінералогічне багатство: заказник багатий на різноманітні мінерали, серед яких пірит, азурит, самородна мідь, кварц, адуляр та інші.

Базальтові стовпи є не тільки природною, але й туристичною перлиною Рівненщини, приваблюючи відвідувачів своєю неповторною геологічною історією, мальовничими краєвидами та можливістю пізнати багатство природного світу регіону.

Деражненський парк (с. Деражне, Рівненський район)

Опис: Деражненський парк — мальовнича природна зона на околиці селища Деражне. Відомий як «парк забутих скульптур», він став популярним місцем для прогулянок, романтичних зустрічей та квестів. Парк вирізняється унікальною атмосферою, створеною залишеними скульптурами, які перетворилися на загадковий арт-об'єкт серед природи [76].

Особливості:

- Унікальна колекція скульптур: територія прикрашена скульптурами, які стали частиною природного ландшафту, надаючи парку незвичайний вигляд.

- Романтична атмосфера: парк популярний серед місцевих як місце для зустрічей та прогулянок, що створює приємну соціальну та культурну складову.

- Інтерактивний туристичний об'єкт: локація підходить для організації квестів і дослідницьких прогулянок, що приваблює як місцевих жителів, так і туристів.

Деражненський парк є цікавою природно-культурною локацією, яка поєднує елементи мистецтва, історії та природної краси, створюючи атмосферу, що спонукає до творчих ідей та нових відкриттів.

«Тунель кохання» (с. Клевань, Рівненський район)

Опис: це природний об'єкт, розташований на Рівненщині, який представляє собою арку, утворену деревами, що ростуть обабіч залізничної колії. Цей мальовничий зелений коридор, довжиною в декілька кілометрів, привертає туристів своєю унікальною формою та красою. Тунель є популярним

місцем для фотографій і романтичних прогулянок, де пари загадують бажання, вірячи, що воно обов'язково здійсниться. Об'єкт також часто використовується для зйомок реклам і фільмів. Тунель кохання славиться своєю популярністю, і час від часу потрапляє до списку найгарніших місць світу. Його краса залишається незмінною протягом усіх чотирьох сезонів, що робить це місце привабливим у будь-яку пору року [76].

Особливості:

- Унікальна природна форма: тунель утворений деревами, що утворюють арку правильної форми над залізничною колією, створюючи мальовничий зелений коридор.

- Ефективне використання: окрім туристичної привабливості, тунель також є популярним місцем для зйомок реклам, музичних кліпів і фільмів.

- Легенди і романтична атмосфера: місце має популярність серед пар, які вірять, що загадане бажання на цьому місці обов'язково здійсниться.

- Туристична привабливість: тунель приваблює мандрівників не тільки через свою природну красу, а й завдяки популяризації в інтернеті та медіа, що допомогли сформувати його статус як «найромантичнішого куточка» Рівненщини.

Тунель кохання є чудовим прикладом природного дива, яке стало відомим завдяки своєму візуальному враженню і легендам, що його супроводжують.

Білівське давньоруське городище (с. Білів, Рівненський район)

Опис: розташоване на правому березі річки Стубли поблизу Пересопниці, є археологічною пам'яткою національного значення. Городище датується часами Давньої Русі і є важливим елементом української культурної спадщини. Тут було знайдено багато унікальних артефактів. Серед них предмети побуту, знаряддя праці та прикраси, що зараз зберігаються у Національному музеї історії України [76].

Особливості:

- Пам'ятка є важливим історичним об'єктом з археологічною та культурною цінністю.

- Знайдені предмети надають цінну інформацію про побут та культуру давньоруського населення.

- Нині городище стало популярним серед туристів, які відвідують це місце через мальовничі ландшафти та для красивих фотографій. Місцеві жителі називають це місце «Рівненською Ісландією», що вказує на його природну красу і популярність серед туристів [76].

Культурно-археологічний центр «Пересопниця» (с. Пересопниця, Рівненський район)

Діяльність:

Культурно-археологічний центр «Пересопниця» зосереджується на збереженні та популяризації української історії та культури. До його складу входять три основні музеї: Археологічний музей, Музей української Першокниги Пересопницького Євангелія та Музей-скансен «Княже місто». Центр організовує тематичні екскурсії, історичні реконструкції, інтерактивні програми та просвітницькі заходи [22].

Особливості:

- Історична значимість: Саме тут створювалося Пересопницьке Євангеліє - перша писемна пам'ятка української мови, що є символом національної ідентичності.

- Музей-скансен «Княже місто»: Відтворює середньовічний уклад життя княжого поселення.

- Інтерактивний підхід: Використання сучасних методів для занурення відвідувачів в історію через реконструкції, демонстрації ремесел і театралізовані дійства.

Активності:

- Організація екскурсій, які розповідають про Пересопницьке Євангеліє та його значення для української культури.

- Проведення історичних реконструкцій, фольклорних фестивалів і майстер-класів із традиційних ремесел.

- Ознайомлення з артефактами доби Київської Русі, етнографічними елементами та унікальними експонатами, які розповідають про середньовічний побут.

Центр пропонує туристам не лише вивчення історії, а й можливість доторкнутися до витоків української культури, зробивши його важливим місцем на культурній мапі Рівненщини [22].

Організація нових туристичних маршрутів є важливим кроком у розвитку культурного туризму Рівненської області. Завдяки багатству культурної спадщини регіону, у тому числі музейним закладам, етнопаркам та історико-археологічним об'єктам, область має значний потенціал для створення цікавих і різноманітних маршрутів. Такі маршрути здатні не лише сприяти популяризації місцевої культури, а й зміцнити туристичну привабливість області як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Важливим аспектом успішної реалізації цих ініціатив є координація між музеями, туристичними агентствами, місцевими громадами та іншими суб'єктами туристичної інфраструктури. Така співпраця дозволяє створювати цілісні туристичні продукти, які відповідають сучасним вимогам ринку. Крім того, інтеграція інноваційних технологій, таких як цифрові платформи, аудіогіди та віртуальні екскурсії, забезпечує доступність інформації для широкої аудиторії та сприяє залученню туристів різних вікових категорій. Також є критичною необхідність використання маркетингових стратегій, спрямованих на просування нових маршрутів. Створення брендів для кожного маршруту, активна діяльність у соціальних мережах.

Таким чином, розвиток туристичних маршрутів, що інтегрують культурно-історичну спадщину з природними та етнографічними об'єктами, є стратегічним напрямом для Рівненської області. Це дозволить не лише забезпечити стійкий розвиток туристичної інфраструктури, а й зміцнити культурну ідентичність регіону, сприяючи його економічному зростанню.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків.

Музеї Рівненської області відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини, популяризації історії та формуванні унікальної регіональної ідентичності. Вони є важливими складовими культурно-туристичної інфраструктури, сприяють зміцненню економіки та соціально-культурному розвитку області. Проведене дослідження підтвердило, що інтеграція музеїв у туристичну діяльність створює можливості для залучення туристів, розвитку локальних спільнот і збереження нематеріальної спадщини.

Серед основних результатів дослідження слід виділити виявлення значного потенціалу музейних установ для формування унікальних туристичних маршрутів. Розробка і впровадження нових маршрутів, таких як етнографічні, екологічно-культурні чи історичні, дозволяють задовольнити попит різних категорій туристів, популяризувати локальні традиції та культурні цінності. Зокрема, створення тематичних маршрутів, що охоплюють регіональні музеї, природні пам'ятки та культурно-археологічні об'єкти, сприяє комплексному розвитку туризму в регіоні.

Важливим аспектом розвитку музейної справи в області є впровадження інноваційних підходів. Використання цифрових технологій, таких як віртуальні екскурсії, інтерактивні експозиції, аудіогіди та 3D-візуалізації, значно розширює можливості залучення нової цільової аудиторії. Сучасні технології не лише підвищують доступність музеїв, але й створюють нові форми взаємодії з відвідувачами. Водночас акцент на активну участь музеїв у соціальних мережах, організацію онлайн-лекцій, майстер-класів та віртуальних заходів сприяє залученню молоді та збереженню культурного контенту.

Координація між музеями, місцевими органами влади, туристичними агентствами та громадськими організаціями відіграє вирішальну роль у створенні ефективної туристичної інфраструктури. Встановлення партнерських

відносин між цими суб'єктами сприяє підвищенню якості туристичних послуг, кращому просуванню маршрутів та залученню інвестицій для вдосконалення музейної інфраструктури. Взаємодія з туристичними агентствами забезпечує ефективніше використання потенціалу музеїв як елементів туристичних маршрутів.

Окремої уваги заслуговує освітня та культурно-просвітницька діяльність музеїв. Реалізація освітніх програм, проведення інтерактивних заходів, виставок та тематичних фестивалів сприяє популяризації культурного надбання області. Такі ініціативи, як майстер-класи з традиційних ремесел, фольклорні свята чи тематичні квести допомагають не лише привабити туристів, але й залучити місцеве населення до збереження та відтворення традицій.

Під час дослідження були виявлені певні виклики, що стримують розвиток культурного туризму в регіоні. Серед них – обмежена інфраструктура, недостатній рівень популяризації туристичних об'єктів, відсутність інтегрованих новітніх маркетингових стратегій. Для подолання цих проблем рекомендовано впроваджувати активні рекламні кампанії, покращувати транспортну доступність музеїв, розробляти і впроваджувати нові туристичні маршрути, розробляти міжрегіональні програми співпраці.

Загалом, музеї Рівненської області є не лише зберігачами історії та культури, але й важливими чинниками соціально-економічного розвитку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на детальніший аналіз впливу музейної діяльності на туристичний ринок, розробку нових моделей взаємодії музеїв із приватним сектором, вдосконалення інструментів цифрової трансформації музейної справи. Таким чином, проведене дослідження створює передумови для подальшого розвитку культурного туризму в регіоні, сприяючи збереженню культурної спадщини, її актуалізації та формуванню позитивного іміджу Рівненщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук К. Д. Культурний потенціал національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви». *Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства*. Вип. 16 / за ред. В.Г. Виткалова. Рівне : РДГУ, 2016. С. 269–273.
2. Басюк Д. Формування туристичного бренда як фактор регіональної політики. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 1. С. 139–147.
3. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. 3-є вид., доп. і перероб. Київ: Альтерпрес, 2011. 462 с.
4. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. *Культура України*. Зб. наук. пр. [Харківської державної академії культури]. 2011. Вип. 32. С. 169–179.
5. Бордун О. Ю., Білоус С. В. Використання зарубіжного досвіду для розвитку замкового туризму України. *Замковий туризм Тернопільської області: проблеми та перспективи розвитку*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 4 трав. 2012 р.). Тернопіль, 2012. С. 136–142.
6. Булига О. Рівненський обласний краєзнавчий музей – продовжувач справи, започаткованої Федором Штейнгелем. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск XIV: Матеріали наукової конференції, присвяченої 120-річчю музейної справи на Рівненщині* : Зб. наук. пр. Рівне : Дятлик М., 2016. С. 5–8.
7. Вакулка А. Костопільський районний краєзнавчий музей. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск XIV: Матеріали наукової конференції, присвяченої 120-річчю музейної справи на Рівненщині* : Зб. наук. пр. Рівне : Дятлик М., 2016. С. 13–16.

8. Виставкова зала «Музей бурштину». Рівненський обласний краєзнавчий музей. URL: <https://museum.rv.gov.ua/exposition> (дата звернення: 15.11.2024).
9. Виткалов С., Бояр Н. Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. пр. Вип. 27. / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов. Рівне : РДГУ, 2018. С. 123–127.
10. Вишнеvsька Г. Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.* Вип. 19. Т. 2. / упоряд. В. Г. Виткалов; Редкол.: А. Г. Баканурський, В. Г. Горженко, С. В. Виткалов [та ін.]; наук.-бібліогр. редагування наукової бібліотеки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2013. С. 226–231.
11. Відкриття нового етноцентру «Полісся» у Сарнах: культурний хаб для всієї України та світу. *Сарненська міська територіальна громада*. URL: <https://sarny-rada.gov.ua/pres-centr/16876-vidkrittja-novogo-etnocentru-polissja-u-sarnah-kulturnij-hab-dlja-vsiyeji-ukrajini-ta-svitu.html> (дата звернення: 15.11.2024).
12. Всі музеї Рівного: де цікаво провести час. <https://horyn.info/posts/vsi-muzeyi-rivnogo-de-czikavo-provesty-chas/>. (дата звернення: 15.11.2024).
13. Гаврилюк С. Маркетингові стратегії музеїв у ХХІ ст. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.*: Вип. 13. / Департ. культури, молоді та спорту Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. музеєзнавства, пам'яткознавства та інформ.-аналіт. діяльн. ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк: ПП «Волинська друкарня», 2023. С. 7–13.
14. Гаврилюк С. Музеї в системі культурного туризму. *Географія та туризм: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.*

- Сковороди* (м. Харків. 28 лютого 2024 р.): наук. зб. / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2024. С. 494–499.
15. Гаврилюк С. Музеї Волинської області як привабливі туристичні об'єкти. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: місто Рожище в історії України та Волині*: матеріали LXXII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 700-річчю першої писемної згадки про місто (м. Рожище. 8–9 грудня 2022 р.): наук. зб. / упоряд.: Г. Бондаренко, В. Малиновський, С. Чибирак. Луцьк: ФОП Іванюк В. П., 2022. С. 197–201.
16. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2019. № 7 (380). С. 144–153.
17. Гаврилюк С. В., Надольська В. В. Трансформація музейного світу у XXI ст.: міжнародний та український досвід. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 57. Том 1. С. 41–49.
18. Гарбар Г. А. Культурний туризм в контексті масової культури. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 56. С. 140–148.
19. Дубенський краєзнавчий музей. Експозиції та виставки. Державний історико-культурний заповідник. Дубно. URL: <https://zamokdubno.com.ua/exhibitions> (дата звернення: 20.09.2024).
20. Дубно-Тараканів. Рівненщина туристична. URL: <https://rivne.travel/trips/podoroz-1127> (дата звернення: 19.09.2024).
21. Етнопарк «Ладомірія». URL: <https://ladomyriia.com/> (дата звернення: 15.11.2024).
22. Жукова О. В. Музейний парк як форма презентації археологічної спадщини в Україні (на прикладі культурно-археологічного комплексу «Пересопниця»). *Дев'ятнадцяті Сумцовські читання. Матеріали наукової конференції на тему «Музей як соціокультурний інститут в*

- умовах інформаційного суспільства» (м. Харків. 18 квітня 2013 р.) Харків «Майдан», 2013. С. 25–31.
23. Зарічненський районний краєзнавчий музей. *Zruchno.Travel* - національний туристичний портал. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=2c9b3d07-dce1-0ebc-89f9-58c18f3af659&lang=ua> (дата звернення: 16.11.2024).
24. Здолбунівський краєзнавчий музей. *Рівненщина туристична*. URL: <https://rivne.travel/locations/zdolbunivskij-kraeznavcij-muzej> (дата звернення: 15.11.2024).
25. Історія музею. *Рівненський обласний краєзнавчий музей*. URL: <https://museum.rv.gov.ua/history-of-the-museum> (дата звернення: 20.09.2024).
26. Карпюк З., Антипюк О., Качаровський Р. Історико-культурний потенціал музейної мережі у розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області. *Географія*. 2021. 3/4 (80/81). С. 55–64.
27. Каук Т. Екскурсійна діяльність у Рівненському обласному краєзнавчому музеї впродовж 2010 – 2019 років: інфографіка. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Вип. XVIII : Зб. наук. праць. Рівне : Видавець О. Зень, 2020. С. 145–151.
28. Корецький районний історичний музей. *Рівненщина туристична*. URL: <https://rivne.travel/locations/koreckij-rajonnij-istoricnij-muzej1> (дата звернення: 15.11.2024).
29. Корсак Р. В., Берез А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку XXI ст. *Гілея: Збірник наукових праць*. Київ : Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 108. С. 98–101.
30. Кочеткова А. А. Культурний туризм в Україні: визначення, особливості, проблеми та перспективи. *Сталий розвиток України: проблеми і перспективи*: зб. матеріалів за результатами IV наук.-практ. конф.

- студентів та молодих вчених. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. С. 130–133.
31. Краєзнавство та музейна справа в Україні / голов. ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко, 2010. 544 с.
32. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. Все про туризм: туристична бібліотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm (дата звернення: 16.11.2024).
33. Літературний музей Уласа Самчука. Рівненський обласний краєзнавчий музей. URL: <https://museum.rv.gov.ua/exposition> (дата звернення: 15.11.2024).
34. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм. Навч. посібник. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. 150 с.
35. Мазурик З. Музеї: туризм як виклик. URL: <https://zbruc.eu/node/50637>. (дата звернення: 20.09.2024).
36. Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір-М, 2016. 408 с.
37. Маньковська Р. Музеї як складова історико-культурного туризму. *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід*. Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (Київ, 5 квітня 2019 р.) / Редкол.: О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патриляк та ін. Київ : «Фоліант», 2019. С. 35–47.
38. Марків А. Використання інноваційних технологій в діяльності заповідників та музеїв. *Старий Луцьк: науково-інформаційний збірник*. Луцьк : Адміністрація Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку, 2021. С. 299–304.
39. Маркута Т. Особливості розвитку музейного туризму в умовах війни. *Сучасні проблеми науки. Міжнародні відносини: тези доповідей ХХІІІ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених*. Київ : НАУ, 2023. С. 427–429.

40. Місто Острого. Рівненщина туристична.
URL: <https://rivne.travel/trips/podoroz-1125> (дата звернення: 19.09.2024).
41. Музей історії Острозької академії. *Музей історії Острозької академії*.
URL: <https://museum.oa.edu.ua/> (дата звернення: 16.11.2024).
42. Музей книги та друкарства. *Острозький замок*.
URL: <https://ostrohcastle.com.ua/muzej-knygy-ta-drukarstva/> (дата звернення: 20.09.2024).
43. Музей нумізматики. Рівненщина туристична.
URL: <https://rivne.travel/locations/muzej-numizmatiki> (дата звернення: 20.09.2024).
44. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. *МСУМК*.
URL: <https://msumk.com/about/> (дата звернення: 15.11.2024).
45. Музейні фахівці Рівненщини : Біобібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Кожан, Л. М. Малишева. Рівне : Рівн. обласна універс. наук. б-ка, 2014. 184 с.
46. На Рівненщині презентували Стратегію розвитку краєзнавчого музею. *Рівненська обласна державна адміністрація*.
URL: <https://www.rv.gov.ua/news/na-rivnenshchini-prezentovali-strategiyu-rozvitku-kraeznavchogo-muzeyu> (дата звернення: 16.11.2024).
47. Надольська В. Історія музейної справи: теорія, події, персоналії. Навч. посіб. Луцьк : Друкарня «Волиньполіграф», 2022. 230 с.
48. Надольська В. Представлення музейної інформації відвідувачам: традиції та інновації музеїв Волині. *Волинський музейний вісник: наук. зб.* Вип. 8/Упр. культури Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. документознав. і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк. Луцьк: Волин. краєзнавч. музей, 2016. С. 62–66.
49. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. XVIII : Зб. наук. праць. Рівне : Видавець О. Зень, 2020. 244 с.
50. Один день в Рівному. Рівненщина туристична.
URL: <https://rivne.travel/trips/podoroz-1123> (дата звернення: 19.09.2024).

51. Основні тематичні напрями національної системи туристсько-екскурсійних маршрутів «Намисто Славутича»: навч.-метод. посіб./Г. П. Науменко, С. В. Грибанова, О. П. Дорошенко [та ін.]. Київ: Ін-т туризму Федерації профспілок України, Фонд «Намисто Славутича», 1999. 100 с.
52. Острозький краєзнавчий музей. *Дримба - мандруймо Україною!*. URL: <https://drymba.com/uk/1034767-krayeznavchyy-muzey-ostroh> (дата звернення: 20.09.2024).
53. Парфіненко А. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43, Ч. 1. С. 233–242.
54. Перелік музеїв, в яких зберігаються колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 р., № 209 (209-2000-п). Офіційний вісник України. 2000. № 5. Ст. 176.
55. Перець О. В. Музей як культурний феномен: на прикладі діяльності Радивилівського районного історичного музею. *Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства*. Вип. 16 / за ред. В.Г. Виткалова. Рівне : РДГУ, 2016. С. 258–263.
56. Подорож до Музею лісу. *Рівненщина туристична*. URL: <https://rivne.travel/locations/muzej-lisu> (дата звернення: 15.11.2024).
57. Правила проведення туристських походів, експедицій і екскурсій з учнівською і студентською молоддю України: Наказ Міністерства освіти України від 3 березня 1993 р., № 52. *Якубовський В. І. Музеєзнавство*. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2010. С. 336–347.
58. Про Березнівський краєзнавчий музей. *БЕРЕЗНІВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ*. URL: <https://bereznemuseum.org.ua/about> (дата звернення: 15.11.2024).

59. Про затвердження Положення про Музейний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р., № 1147. *Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб.* Київ: Знання, 2008. С. 400–405.
60. Про музей. *Млинівський районний краєзнавчий музей.* URL: https://web.archive.org/web/20170217043853/http://mlynivmuseum.in.ua/?page_id=5 (дата звернення: 15.11.2024).
61. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. №25. Ст. 191.
62. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. № 31. Ст. 241.
63. Романуха О., Бершова Л. Трансформація музейної сфери в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки НАУКМА. Історія і теорія культури.* 2022. Том 5. С. 61–68
64. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. *Музеєзнавство: навч. посіб.* Київ : Знання, 2008. 428 с.
65. Рябчикова Ф. Музей і місцева громада: шляхи взаємодії. *Волинський музейний вісник: Наук. зб. Вип. 7 / Упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк.* Луцьк: Волин. краєзн. музей, 2015. С. 102–107.
66. Сарненський історико-етнографічний музей. *Рівненщина туристична.* URL: <https://rivne.travel/locations/sarnenskiy-istoriko-etnograficnij-muzej-> (дата звернення: 15.11.2024).
67. Словник-довідник термінології музейництва / Р. Микульчик, П. Слободян, Є. Діденко, Т. Рак. Львів : Львів. політехніка, 2012. 128 с.
68. Смаглий К. В. Сучасні тенденції розвитку європейських музеїв: аналіз матеріалів Європейського музейного форуму. *Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. праць (за матеріалами круглого столу).* Київ: НАКККіМ, 2013. С. 78–86.

69. Туристична діяльність. Нормативна база / упоряд. О. М. Роїна. Київ : КНТ, 2005. 448 с.
70. Черешнюк Т., Кузишин А. Європейський досвід використання оборонних споруд з метою туризму та рекреації. *Рекреаційна географія і туризм*. Наукові записки. 2020. № 2. С. 115–123.
71. Шершньова О. Історико-культурний туризм в малих містах України як чинник формування національної гідності української молоді. *Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації*: матеріали третьої Всеукр. наук. конф., 18 трав. 2006 р., м. Рівне. Рівне: РДГУ, 2006. С. 102–104.
72. Шлапак Л. Музеї недержавної форми власності (громадські) у Рівненській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск XIV: Матеріали наукової конференції, присвяченої 120-річчю музейної справи на Рівненщині* : Зб. наук. пр. Рівне : Дятлик М., 2016. С. 17–20.
73. Яцечко-Блаженко Т., Рудянин І. Місце інтерактивних технологій в музейній справі ХХІ століття. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.* Вип. 7. / Упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейної справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А. Силюк. Луцьк : Волин. краєзн. музей, 2015. С. 115–118.
74. <http://ukrmuseum.info> – сайт «Музейний простір України».
75. <https://uk.wikipedia.org/wiki/> – сайт україномовної версії Вікіпедії – загальнодоступної багатомовної універсальної Інтернет-енциклопедії.
76. <https://rivne.travel/> – сайт «Рівненщина туристична».

ДОДАТКИ

Додаток А

Рисунок А.1 Острозький краєзнавчий музей [52]

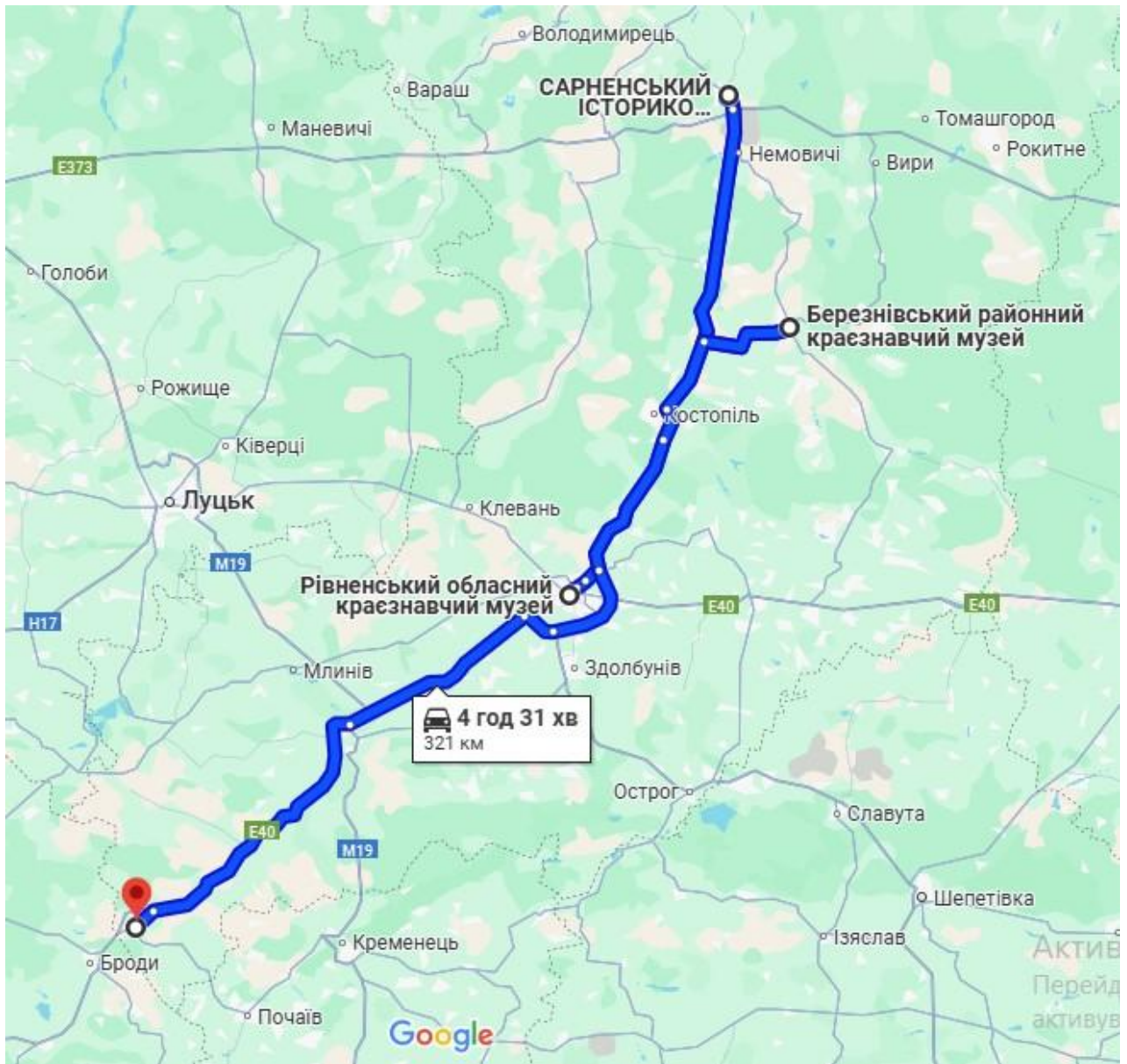
Рисунок А.2 Рівненський обласний краєзнавчий музей.
Фото підготовлено автором роботи

Рисунок А.3 Дубенський краєзнавчий музей [19]

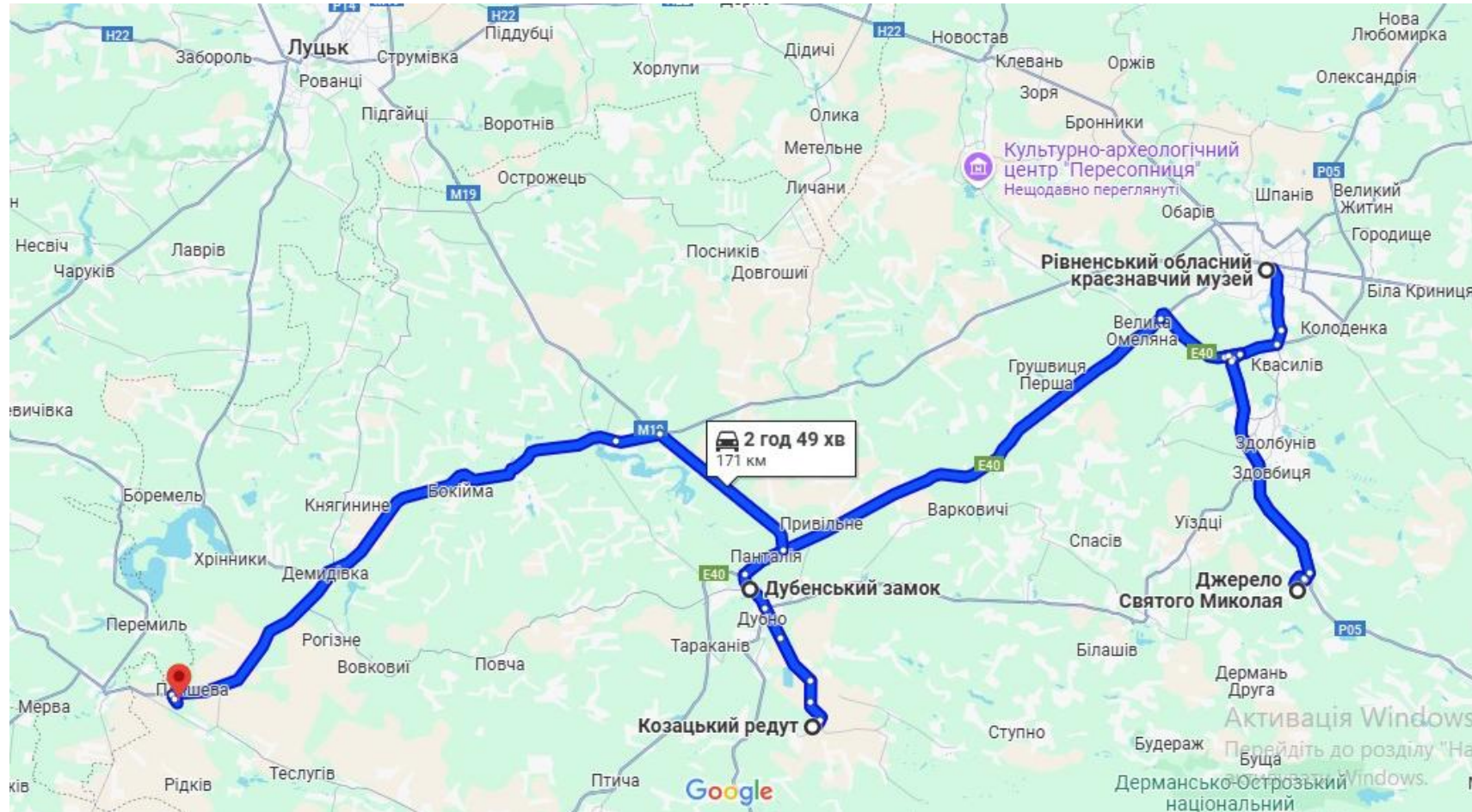

Рисунок А.4 Етнопарк «Ладомирія» [21]

Карта туристичного маршруту «Шляхами традицій і ремесел»

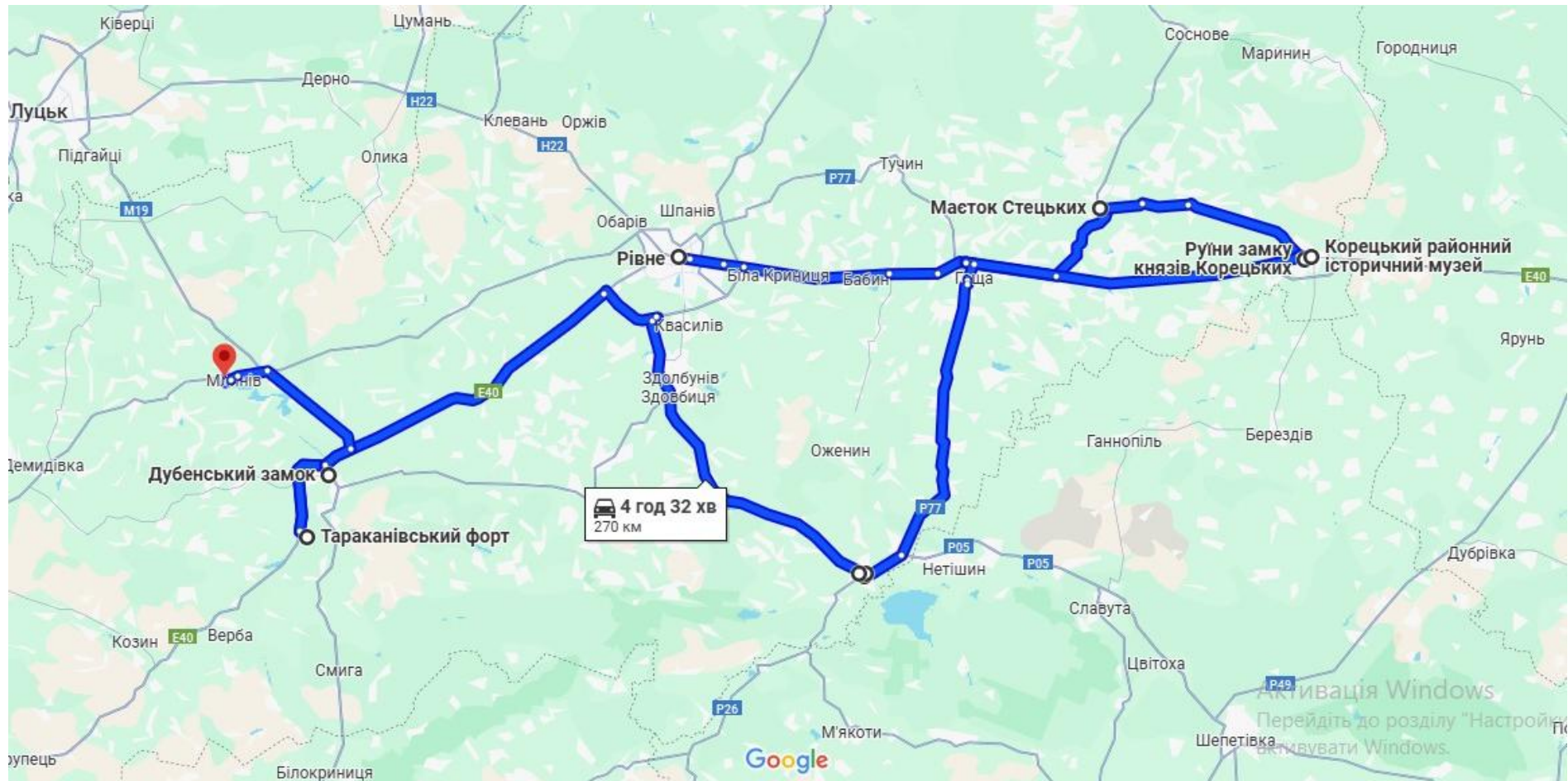
Карта підготовлена автором роботи

Карта туристичного маршруту «Козацькі шляхи Рівненщини»

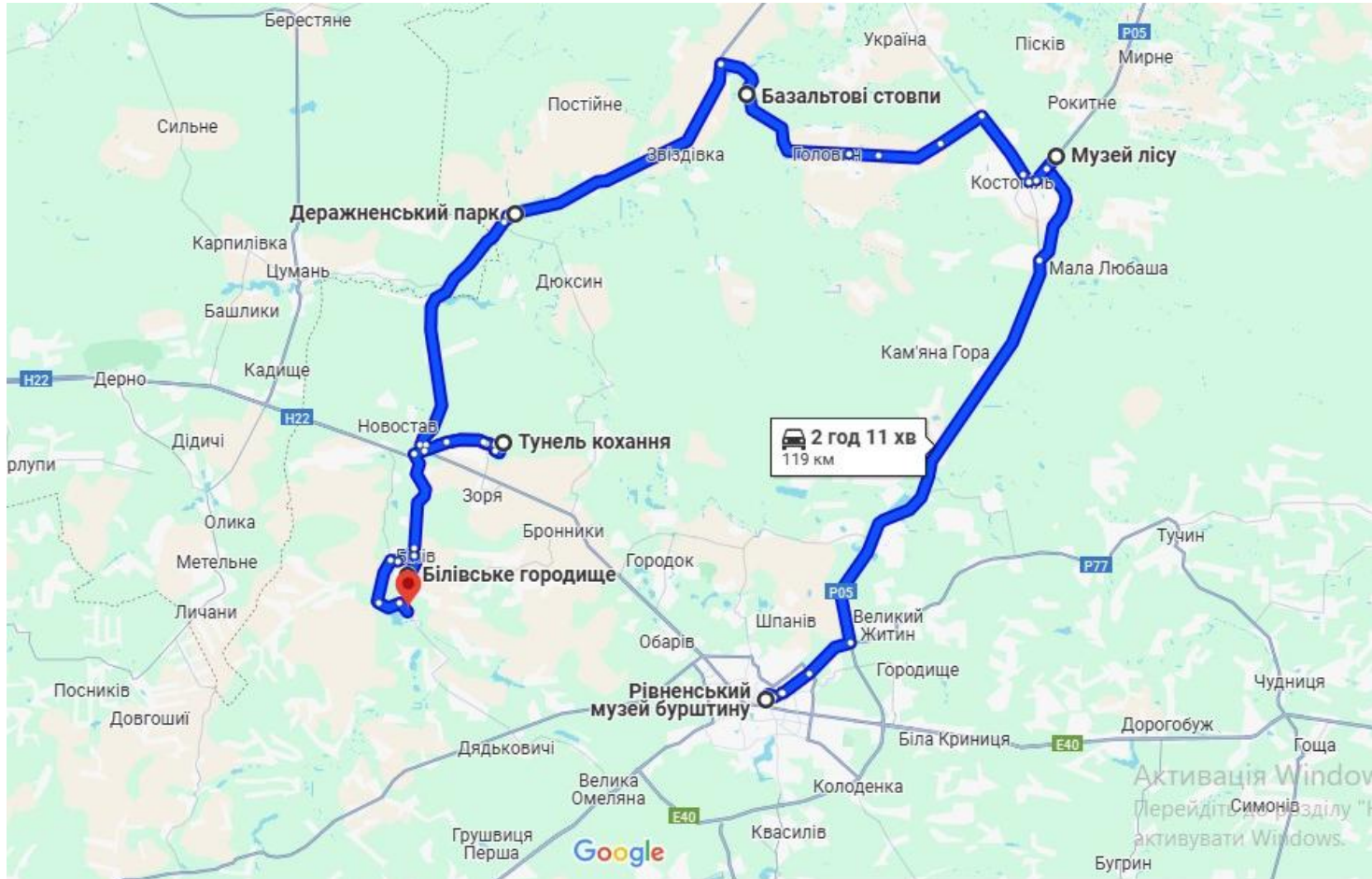
Карта підготовлена автором роботи

Карта туристичного маршруту «Замкова спадщина Рівненщини: фортеці, палаци, підземелля»

Карта підготовлена автором роботи

Карта туристичного маршруту «Природа і культурна спадщина: Рівненщина, яка надихає»

Карта підготовлена автором роботи